

0.4
34 99

KÉZDIVÁSÁRHELYI
SZŐTSI ISTVÁN FŐBIRÓ
ÉLETE (1675—1760)
ÉS NEMESSÉGI PÖRE
(1721—1754).

IRTA:
SZALAY GYULA.

12.363

KÉZDIVÁSÁRHELYI
SZÓTSI ISTVÁN FŐBIRÓ
ÉLETE (1675—1760)
ÉS NEMESSÉGI PÖRE
(1721—1754).

IRTA:

SZALAY GYULA.

K.n. 0165

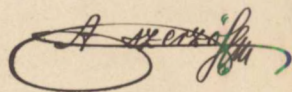
Méltóságos

Pál Ystrán

apátkanouok urak

bölcsészeti doktori-avatása alkalmából

legmélyebb hálája és tisztelete jeléül küld

Nagyiklód 1915 dec. 24.

ELŐSZÓ.

Nem köztörténeti fontosságú az egyén, akivel ezen értekezés foglalkozik s nem nagy jelentőségű a pere, ha csak az ő személyes ügyének fogjuk fel. Maga az elv azonban, a nemesség adómentességi előjogának a városokban való érvényesítése, kiemeli e pert az egyéni sérelmek köréből és általánosabb érdekűvé teszi.

Már nem Szötsi István sérelméről van szó, hanem a nemesség előjogának megóvásáról, sőt szóba kerül az uralkodó sérthetetlen kiváltságadási joga is.

E kérdések a jelen esetben e nemességi per kapcsán merülnek fel, melyet Kézdivásárhely város levéltárának kiadatlan és felhasználatlan oklevelei és kéziratai alapján állítottam össze. Természetesen e teljesen eredeti levéltári anyag alapján megírt értekezés keretében érintenem kellett magán a peren kívül más ezzel összefüggő kérdéseket is, de azoknak behatóbb tárgyalásába nem bocsátkozhattam.

Hálás köszönettel kell e helyen is megemlékeznem dr. Török Andor kézdivásárhelyi polgármester urról, aki figyelmemet a levéltár kiaknázatlan anyagára felhívta s fáradságos munkám közben szakszerű utbaigazításaival és jegyzeteivel támogatott.

Nagyiklód, 1915 nov. hó.

Szalay Gyula.

25459

A székely nemességről.

Az önálló erdélyi fejedelemség kialakulása előtt már régen három rendből álló székely népnek minden egyes tagja jogilag teljesen egyenrangú volt. A három rendre tagolódást a vagyoni és társadalmi helyzet különbözősége hozta létre, de jogilag minden székely egyforma, tehát nemes volt.¹ A legutolsó közszekely is ugyanazon jogokat gyakorolta, mint a lófők és primorok.

A székely nemesség a születésen alapult s így minden igazi székely már születésénél fogva nemes volt. Épen ezért a régebbi időkben teljesen ismeretlen volt a Székelyföldön a birtokadományozáson vagy a csak egyszerű nemeslevélén alapuló kutyabőrös nemesség. Az 1562. év szomorú nevezetességű a székelység történetében. Ezen évben történt a székely támadás, melynek leveretése után sok és jelentős, — bár — általában a székely népre nem kedvező változás következett be. Ezeknek egyike volt a „litterae armales,” a címeres nemeslevelek által való nemesítés.

„A Liber Regius által való első nemesítés vagy kitüntetés esete, mint kiváltságlevelű nemesség 1569 júl. 3.-ról való.”²

Ez időtől kezdve a fejedelmek, leginkább hadi érdemek jutalmazására, gyakran adományoztak nemességet, különösen a XVII. század folyamán, mikor a harcok, háborúk jóformán sohase szüneteltek. A lófők rendjébe is sok darabontot emeltek, de az ilyenek címert nem kaptak, hanem csak a címerlevéllel, armálissal nemesítettek. A lófők körülbelül az egyházhelyes³ nemeseknek feleltek meg, de a valóságban közelebb állottak a darabontokhoz, mint a nemesekhez.

A folytonos nemesítések folytán nagyon felszaporodott a címerleves nemeseknek, az armálistáknak a száma, s a fejedelmi kor végén, még inkább az önálló erdélyi fejedelemség megszüntetése

¹ Werbőczy: Tripart. Decr. p. 3. tit. 4.

² Dr. Connert János: A székelyek alkotmányának, históriája. 140. 1.

³ Nobilis unius sessionis.

után, jóformán csak ezeket és a primorokat vették nemesszámba. „A főrend minden nemesi kiváltságok használatában meghagyatván, a lófő s darabanti rendek adófizetés és egyéb közterhek alá kényszerítették.”¹

Nemesi jogát a vármegyékben a nemes a nemesi kuria s az ahhoz tartozó földbirtok alapján gyakorolta. A XVII. század folyamán a székely nemesség is lassanként hasonlónak kezdett válni ehhez a vármegyei, illetőleg magyar nemességhez, azonban bizonyos lényeges jogokból jóval többet birt amannál.

Valamennyi nemesnek a társadalmi kiemelkedettségén és díszén kívül, amit a nemesség juttatott neki, sok becses kiváltsága és előjoga, s ezeknek nem utolsója az adótól és közterhektől való mentesség volt. Mind a régi nemesség, mind az újonnan nemesítettek szívósan ragaszkodtak ezen előjogukhoz s mindenütt, még a városokban is érvényesíteni törekedtek.

Elvileg nemcsak a székelyföldi, most már megkülönböztetett nemes, hanem általában minden székely adómentes volt saját jószágait illetőleg. Már *II. Ulászló* 1499-iki kiváltságlevele kimondja a régi hadi rend és szokások felelevenítése alkalmából, hogy a székelyek Erdély védelmére bármely pillanatban felkelni s a haza védelmezésére is folytonosan örködni tartóznak. Ezért minden adózás vagy bármi más fizetés alól fel vannak mentve és mint igazi nemesek a régi magyar királyok által is megerősített nemesi kiváltságukat élvezik. 1562 előtt csak az ökorádó volt ismeretes közöttük. Ettől kezdve azonban az önálló erdélyi fejedelemség igényeinek fokozódásával a mind nagyobbá váló terhek viselésére János Zsigmond és az utána következő fejedelmek a jobbággyá tett szabad székelyeket is adózásra kényszerítették, holott 1562 előtt a székely már születésénél fogva se lehetett jobbágy s így e címen se adózhatott.

„1601-től 1657-ig elvileg el volt ismerve az egész Székelyföld adómentessége; csekélyebb rovattal fizetnek ugyan a székelyek, de önként és szabadon. A székelyek voltaképen elsőízben 1657—91-ig fizettek adót, melyet eredetileg hadi taksa (contributio) cím alatt hajtottak be, de amiből a Portának fizetendő szabályszerű adó lett idővel.”²

¹ *Dósa Elek*: Erdélyhoni közjogtan. 97. l.

² *Dr. Connert J.*: i. m. 279. l.

Ezen adót az országgyűlés szavazta meg kapuadó címen s nemcsak a nemesek jobbágysai, hanem maguk a nemesek is sokszor megfizették, különösen *II. Rákóczi György* lengyelországi hadjárata után. Ettől kezdve „az adófizetők száma is megnagyobbodik; rendszeresen fizetnek adót a kereskedők, a papok, hivatalnokok, sokszor a nemesek is. Továbbá nem olyan gyakori a nemesítés, mely adómentességgel jár.“¹

1662-ben a rettentő hadiköltségek fedezésére úgy a székely nemesek, mint a többi nemesek, sőt a főnemesek is fizettek adót. Később csak jobbágaik és a jobbágyokkal nem rendelkező egyházhelyes nemesek adóztak.

A székelyek adómentességét az 1690-iki keresztényszigeti országgyűlésen futólag Thököly is biztosította, valamint bukása után a Leopoldi Diploma is.

A Leopoldi Diploma 14. pontja szerint a székely saját költségén katonáskodik s ezért mentes minden adótól és köztelertől, ide nem értve a székelyföldi jobbágyokat. A 13. pont szerint pedig sem új adó nem fog behozatni, sem a régi nem fog emeltetni.

Eme papíron biztosított jogoknak nem sok jelentőségük volt, mert mint a Leopoldi Diploma számos más pontját, úgy a székelyek adómentességét, szabadságát, alkotmányát ezután se sokba vette az udvar.

Amint a fejedelemség megszüntetése után bekövetkezett a gubernium kora, kísérlet történt a köztelherviselés felé való közeledésre. Sokszor és csak az imént is biztosított adómentessége dacára a székelység is kényszerítettett az adózás elvállalására. Az 1702-iki országgyűlésen a katonai quantumnak $\frac{1}{8}$ -át, más adóknak $\frac{1}{5}$ -ét és minden földesúr a jobbágyára eső adónak $\frac{1}{4}$ -ét vállalta el.

Igy „a székelység is bevonatott az adóba és épen semmi jelentősége sem volt annak, hogy a protestatiót évenként megújítja. A hitlevélben kitett adóösszeg sem maradt meg egy évben sem, hanem évenként újabb alku mellett emeltetett.“²

Az 1714-iki szebeni országgyűlés határozata szerint a legalább 2 jobbággyal nem bíró nemesek, akik már Apafi idején adóztak, de Rákóczi szabadságharca idején fel voltak mentve, ismét adó alá

¹ Dr. Biró Vencel: Az erdélyi fejedelem jogköre. 50. 1.

² Szilágyi Sándor: Erdélyország története. II. k. 503. 1.

kerültek. Ennek következtében „az úgynevezett egyházhelyi nemesek s a székely primipilusok és pixidariusok adó alá jövének.“¹

1730-ban ezeket az egyházhelyi nemeseket olyanokul jelölik meg, mint akik adót régi szokás szerint fizetnek.² De maguk, a több jobbágyos nemesek sem voltak mindig adómentesek ezideig sem, s ezután is fizettek néha adót, mint pld. 1744-ben az *insurrectio helyett felállított erdélyi regiment költségeire minden háromszéki nemes ember 14 magyar forintot fizetett.*³

Amint látjuk, a nemesek se tudták adómentességüket minden körülmények között fenntartani, de magát az adómentesség elvét szigorúan megóvták s adót csak néha és önként fizettek.

A városok már régi idők óta adóztak s 1594 óta rendszeren fizettek időről-időre megállapított kerek összeget, vagy porták szerint adóztak. Egyes fejedelmek különböző kiváltságok adásával is igyekeztek fokozni adózó képességüket. A városok állandó és folyton emelkedő adójának aránylagosan ráeső részét a városokban bennlakó vagy oda bebíró nemesség állandóan vonakodott megfizetni, mert nemesi adómentességet teljesen egyoldalúan és a méltányosság tekintetbe vétele nélkül fenntartani törekedett. A nemesi előjog és a városok kiváltságának eme összeütközéséből néhol hosszas és érdekes mozzanatokban bővelkedő perek keletkeztek, de valami egységes joggyakorlat, mely egyszer s mindenkorra kiküszöbölte volna a nemesség és polgárság közt levő ellentétet, nem alakult ki. Még ugyanazon város lakosai közt is látunk olyan nemeseket, akiknek sikerült adó- és köztehermentességüket épségben tartaniok, míg más nemesek ugyanezt nem tudták elérni.

Általában csak a nagyobb, illetőleg az olyan székelyföldi városokban látunk határozott differenciálódást a városi polgárság és nemesség közt, ahol nagyobb számmal laknak benn a nemesek, akik közös érdekeik alapján tömörülve, már nagyobb számuknál fogva is hathatósabban védelmezhetik nemesi előjogaikat és óvhatják meg különállásukat. Ezzel szemben az olyan városokban, ahol már csekély számuknál fogva sem képesek nagyobb súllyal fellépni, csak személyes nemességüket tudják elismertetni s nagyon ritka esetben sikerül telkük adómentességét is kivívniok.

¹ Kövári László: Erdély történelme. VI. k. 93. l.

² Dr. Connert J.: i. m. 206. l.

³ Kézdivásárhely város levéltára: 1752. II. 9. kelt előterjesztés.

A nemesek birtokában levő városi telkeknél fontos azon körülmény, vajjon az illető telek a város kiváltságának adományozása előtt már nemesi telek volt-e? Az ilyen az eredetileg nemesi telek. Kerülhetett azonban polgári telek is nemes ember kezébe és pedig vétel, csere, örökség, stb. útján. Végül, ha egy polgár, illetőleg városi lakos, nemességet nyert és vele együtt telke is megnemessítettett.

Ezek közül csak a legelső esetben volt a telek adómentessége kétségen kívüli. Az ilyen, eredetileg nemesi teleknek megvolt a törvényes alapja a mentességre, mert „egy előbb kelt kiváltságot egy utóbbi el nem törölhet még megszüntető záradékkal sem.“¹ Ha azonban valaki a városnál későbbben nyerte kiváltságát, akkor ezen előbbi elv már a városnak nyújtott törvényes alapot arra, hogy az ilyen lakóját is a többiekkel együtt a köztelherviselésre kényszerítse, mert „akik a városban szabad funduson nem laknak, arról való constitutio szerint adózni tartoznak és egyéb terhet is viselni.“²

A méltányosság azonban még az eredetileg nemesi telkek után való adózást is indokoltá teszi, mert az egyesek kiváltságával szemben a város kiváltságának kell előnyben lennie és aki élvezi a város jogait és javait, méltányos, hogy részt vegyen a terhek hordozásában is.

Már Zsigmond király kimondta, hogy „bármely városaink lakosai is különbség nélkül kötelesek lesznek ezentúl a mi kir. rovatálainkat és adóinkat aránylagos részben megfizetni és ama polgárainkkal együtt adózni.“³ Sőt egy későbbi törvényben⁴ már arról is van intézkedés, hogy a városokban lakó „egyéb nátióbéliek“ a polgárokénál nagyobb teher hordozásával ne terheltesse meg.

Mivel a fejedelmek által, különösen a XVII. században eszközlött tömeges nemesítések miatt egyes városokban az adózó rendek száma nagyon megfogyatkozott, azért az 1643—44.-iki országgyűlés az enyedi nemesség és a városi rend között levő egyenlenséget eligazítván, kimondja, hogy „azon és több mezővárosokon is fundusokat a fejedelmek ne eximálhassanak; se ott

¹ Werbőczy: Tripart. Decr. p. 2. tit. 10. par. 1.

² Dósa E.: Erdélyhoni közjogtan. 102. l.

³ Zsigmond 1405. évi 1. decretuma 10. cikkely. (Corpus Juris Hung. 1000—1526 k. 217. l.)

⁴ Approbatae Constitutiones. p. 3. tit. 81. art. 2.

való embereket, avagy azoknak maradékjokat a végre, hogy ott lakhassanak nemesi praerogativa alatt, amint ab anno 1613 caveáltatott, úgy ezután is szabados ne légyen.“¹

1665-ben újból történik intézkedés, mivel „hoztak ilyen alkalmatlanságot is be némelyek, hogy közönséges privilégiumokon kívül oly immunitást s privilégiumot extraháltak, hogy közönséges tereh viseléstől immunisok légyenek; végeztük azért, ... hogy az ilyen embereknek privilégiumok cassáltassék. ... s vonják és supportálják az ország státusival a terhet, a székely rend az ő nátiójával, egyéb nátió pedig a maga nátiójabéliekkel.“²

Bár eme intézkedések mind azt célozták, hogy a nemességgel járó adómentesség lehetőleg szűk határok közt maradjon, illetőleg új nemesítések által különösen a városokban ne szaporodjon a nem-adózók száma, mégis megmaradt a nemesítés továbbra is, mint a fejedelmi kegy nyilvánulása. Erdélynek Habsburg-uralom alá való kerülése után még nagyobb mértékben jött divatba a a nemességgel való kitüntetés, melyet jutalmazás, még inkább lekenyerezés céljából bőven osztogattak.

A városok kiváltságai és a nemesi kiváltságok összeütközéséből majdnem minden városban más helyzet alakult ki aszerint, hogy egyik félnek sikerült-e kiváltságát a másik rovására fenntartania, vagy pedig kölcsönös engedményekkel megegyezést létesítettek-e?

Most nézzük néhány székelyföldi városban a nemesség és polgárság közti viszonyt s végül ezen értekezés tulajdonképeni tárgyát, az adómentesség mibenlétét Kézdivásárhely városában a XVIII. század elején és közepén egy felmerült eset kapcsán.

¹ Appr. Const. p. 3. tit. 60. art. 2.

² Compil. Const. p. 3. tit. 8. art. 8.

A városokban lakó nemesség helyzete.

Sepsiszentgyörgyön, Háromszéknek Kézdivásárhely után legjelentősebb városában a nagy számmal bennlakó nemesség egész különleges helyzetet teremtett. A Daczó, Székely és más nemesi családok vagy eredeti székely nemességük, vagy később nyert armálisuk alapján kivonták magukat a város joghatósága s minden közteher és adózás alól, s falusi jószágoknak nyilvánított telkeiből megalkották az úgynevezett Szentgyörgy-falut.

Míg a város önkormányzati joggal bírt, addig a szentgyörgy-falviak a szék tisztségétől függtek.¹

Ez a Szentgyörgy-falu természetesen soha kompakt községet nem képezett, hanem a városban mindenfelé szerteszórt kiváltságos és jobbágytelkekből állt, úgy hogy minden utcában voltak a városiak között falusi telkek is.²

Annyira ment ez az elkülönülés a város és a falu között, hogy már a XVII. században a falunak külön bírāja és később külön pecsétje is volt. Néha ugyan mind a két résznek egy bírāja volt, mindamellet a város részéről ezen ferde helyzet megszüntetésére irányuló minden kísérlet sikertelen maradt egészen 1848-ig.

A nemesi telkeken lakó nemesek a város közé sem adót nem fizettek, sem egyéb szolgáltatokat nem teljesítettek, hanem a hadban szolgáltak. Voltak azonban olyan nemesek is nagy számmal, akik polgári telken laktak. Ezekről az 1678-iki országgyűlés azt határozta, hogy „S. Szentgyörgyön civilis funduson lakozó vitézlő rendek, . . . mivel szükség idején fegyverrel kelnek fel a haza szükségére, postaló adással ne terheltessenek, mind az által a város közé, nevezet szerint: az ország adójában contribuáljanak.”³

Az ilyen nemesek tehát a fegyveres szolgálat ellenértékeképen fel voltak mentve a postaló adástól, de mint polgári telkek tulajdonosai

¹ Orbán Balázs: A székelyföld leírása. III. k. 40. l.

² Háromszék-vármegye Emlékkönyve. 82. l.

³ U. o. 84. l.

kötelezve voltak az adózásra. Idővel azonban a polgári telkeket bíró nemesek is megkísértették az adózástól való szabadulást, de a városnak 1727-ben beadott panaszára a főkormánysház úgy határozott, hogy az addig adózás alatt állott városi telkek új tulajdonosaik birtokában is adózásra és egyéb terhek hordozására kötelezettek maradtak. Így a birtokában levő városi telkekről a nemes jobbágya, vagy annak nemlétében maga a nemes volt adózásra kötelezve.

Az armális által megneemesített városi polgároknak ép úgy kellett továbbra is adózniok, mint megneemesítésük előtt. Pld. Bartók Máthé, Márk Zsigmond és Király István városi polgárok I. Apafi Mihálytól nyerték nemességüket, de mind ők, mind utódaik csak személyükben nemesedvén meg, ellenkezés nélkül adóztak.¹

Sépsiszentgyörgyön, amint látjuk, az eredetileg nemesi telken lakó nemesség meg tudta őrizni teljes különállását és tehermentességét. *A lényeg tehát a telken fordul meg, tekintet nélkül tulajdonosára, mert polgári telek után a nemes is adóköteles és a szerzett nemesség nem nemesíti meg magát a telket is.*

Sépsiszentgyörgytől nem messze feküdt Illyefalva, mely taxás mezőváros volt, de kicsinységénél fogva nagyobb jelentőségre sohasem emelkedett. Illyefalva szintén két részből, a faluból és városból állott s a nemesség itt is meg tudta őrizni minden kiváltságát, de ha nemesi jószág városi ember kezébe került, az köteles volt róla adózni.²

A Csíkszereda városában kialakult jogszokást a következő hivatalos átiratban hozta a város Képvásárhely tudomására:

„Mi nemes Csik Szereda várossának fő birája és hűtös assessorai notariussával edgyütt. Adgyuk ezen testimonialisunkat super eo: 1mo. Hogy itt említett Szereda várossában nintsen tsak egy civilis fundus is, mellyen füst és épület vagyon, melyről nem contribuálnának, hanem mindenek contributio és közönséges servitium alatt vadnak, sőt olyan természetűek minden civilis fundusok, hogy akármellyik civis depauperálogyék és contributiora alkalmatlan (legyen), fundussa tőle el vetettetik, és a ki capax a contributiora annak adattatik, s per aestimationem tsak az épületinek adgyák meg az árrát.

¹ Városi levéltár: 1732. I. 19. k. „Litterae Compulsoriae et Attestatoriae“ Sépsiszentgyörgyre és Illyefalvára vonatkozólag.

² U. o. 1732. I. 19. k. „Litterae Compuls. et Attest.“

2do. *Mlgs groff Petki Dávid¹ úr. ő nagának (nagyságának) lévén városunkban egy pusztá fundussa, akarván ő naga rajta építtetni (fát is hordatván rája), minket magához hivatván ő naga jelentette maga szándékát, acceptáltuk ugyan ő nagát ea conditione, hogy mind a contributiot s mind a servitiumot praestaltassa ő naga róla; meg értvén ő naga is említett szegény városunk alázatos kívánságát, maga építtetés iránt való intentumát félbe hadta, és az épületre való fái is itt rothattanak.*

Melly fellyebb meg irt dologról adgyuk ezen Testimonialis Leveliüket fide nra mediante, mellyet szokot petsétünkkel megis erőssítettünk. Datum in dict(o) oppido Csík Szereda anno Dni 1732. die. 16. mensis February.

Extradat(um) per me Petrum Andrásí

(p. h.) notarium oppidi Csík Szereda privilegiati.

Ex communi congregatione juratorum oppidi

Csík Szereda

(p. h.) Coram me Stephano Jánosí

judice oppidi Csík Szereda.²

Székelyudvarhely városában vidéki, úgynevezett bébíró nemeseknek sok telek volt a birtokában, de magában a városban is nagy számmal laktak nemesek. Ezek nemcsak megőrizték külön joghatóságukat (jurisdictiójukat), hanem megkísérelték azt a polgárságra is kiterjeszteni, amint egyéb téren is megkísérelték a polgárság fölé kerekedni, de nagyrészen sikertelenül.

A nemesség és polgárság közt a teherviselés dolgában is jóformán állandó volt a harc. Bethlen Gábor 1623-ban kiadott privilégiális levelében határozottan kimondja, hogy „aki a város kiváltságaival járó előnyben bármi tekintetben is részesül, szükségképen az azt élvező polgárok terheiben is osztozkodnia kell“ s hivatkozással az 1613.-iki kolozsvári és az 1622.-iki besztércei megállapodásokra „a városi nem nemes telken lakó nemes emberre nézve ép úgy kötelezővé teszi az avval járó terhek viselését, mint amily mértékben élvezni jogosult az azt megillető privilégiumokat.“³

¹ *Gróf Petki Dávid* Csík-szék főkirálybírája, később guberniumi tanácsos, m. h. Marosszentgyörgyön 1744 febr. 6.

² Városi levéltár: 1732. II. 16. k. eredeti Testimonialis.

³ *Szele György*: A székelyudvarhelyi nemesség és polgárság kiváltságjogi pöre stb. 7 l.

Hogy a személyes nemesség házat, telket meg nem nemesít, a teherviselés alól nem mentesít, I. Rákóczi György mondja ki azon elvvel: „*personalis nobilitate domus et fundi non nobilitantur, neque eximantur.*“¹

Ezen elv értelmében, ha valamely nemes a teherviselés alól magát kivonja anélkül, hogy telke külön immunitását igazolni tudná, telke a polgárság tulajdonába megy át, s neki csak annak vételárát térítik meg.

E határozott rendelkezések ellenére is állandó volt a zavar és összeütközés a polgárság és nemesség közt, minek elsimítását az 1639.-iki segesvári compositióban kísérelték meg. Ennek 3. pontja szerint azon nemesi kézen levő telkek, melyeknek nincs külön exemptiójuk, vagy ilyen tulajdonosaik nem eszközölnek ki, a privilégiumok rendelkezéseinek megfelelően városi adózás alá esnek.²

Székelyudvarhelyen tehát a már eredetileg nemesi telkek, vagy amelyek, habár később is, immunitást nyertek, teljesen mentesek voltak minden adózástól és egyéb teherviseléstől, míg a polgári telkek még nemes birtokos kezén is adózásra voltak kötelezve.

Az 1720.-iki első udvarhelyi compositióban ugyan az egész, nemcsak az adózó, hanem az immunis nemesség is átvette a polgári rend terheinek egy részét (postálkodás) s ennek megfelelően részesült a közös jövedelmek egy részében, de az eredeti nemesi telkek megtartották adómentességüket mindvégig, azaz a rendi különbségek végleges megszűntéig, 1848.-ig.³

¹ Szele György: A székelyudvarhelyi nemesség és polgárság kiváltságjogi pöre stb. 8. l.

² Dr. Szádeczky L.: Székely oklevéltár. VI. k. 144. l.

³ A nemességnak eme néhány székelyföldi városban való helyzetével azért foglalkoztam, mert Kézdivásárhely perében hivatkozás történik más városok példaira is. Ezek közül Sepsiszentgyörgy és Csíkszereda hivatalos okiratokban (a sepsiszentgyörgyinek a lényegét, a Csíkszeredáét pedig egészen közöltem az előbbi lapokon) hozták Kézdivásárh. tudomására a náluk kialakult helyzetet.

Más városokkal és ezen városokban is a nemesség és polgárság közti viszonyral azért nem foglalkozhatom bővebben, mert se tárgyam, se ezen értekezés keretei nem engedik meg.

Kézdivásárhelyi Szötsi István nemességi pöre.

1721-ben Kézdivásárhely város lakosai panaszos és egyuttal kérő levéllel fordultak az erdélyi főkormányzókhoz. Elpanaszolták, hogy a nagy pestis,¹ a rossz termés és a folytonos katonai kvártélytartás miatt nagyon elszegényedtek, s ha a főkormányzók a hadiadó egy részét el nem engedi, nem lesznek képesek azt megfizetni.

Csak nem régen *Saint-Amour* generális státiója volt a városban, mely ezidőben valóságos „*Egyiptomi szolgálat jármát*“ viselte. Ehhez járult *Zambler* kapitány státiója, míg a pestis miatt távozni nem kényszerült. Azonban mindjárt utána 1720-ban *Sprung* ezredes jött a helyébe és most 1721-re is itt maradt, sőt van emellett még egy kisebb státió is. A katonaság szükségleteit alig bírja a város fedezni, mert csak tűzifát, „*fide Christiana*“ szólván, 250 magyar forintra kellett vennie a szegénységnek, napszámos pedig étellel, itallal s legkevesebb napi 12 dénár fizetéssel 28 kell hetenként a konyhához és a vártaházhoz.²

Ezenkívül a város egyik polgára, *Szöcs István*, mivel házát *Saint-Amour* generális regimentjének *Sprung* nevű collonellusa elfoglalta, a várost házának béréért a főkormányzók elébe idéztette.

Gróf Kornis Zsigmond gubernátor ez utóbbi panaszra közölte, hogy *Szöcs István* kézdivásárhelyi polgárnak a házbére csak azon esetben térítendő meg, ha hasonló esetben másoknak is megtérítik a házbérét. Tartsák tehát a panaszosok is ehhez magukat.³

Ez a *Szöcs István* városi polgár 1721 máj. 20.-án kelt armálislevél értelmében *III. Károlytól* nemességet nyert,⁴ s úgy látszik ennek alapján házát már nemesi háznak⁵ tartván, követelte a várostól annak bérét.

¹ 1718-ban országos pestis-járvány dühöngött.

² Városi levéltár: 1721-es iratcsomó „1721“ keltezésű levél.

³ U. o. 1721. VI. 24. k. levél.

⁴ Armálisa és címere: Országos levéltár. VII. Liber Regius. 250. l.

⁵ Az Appr. Const. p. 5. e. 24. szerint nemesi házra még hadakozás idején se szállhatott katonaság.

A Szöcs-család Kézdivásárhelyen már a XVI. században szerepel s 1597-ben Szöcs, vagy másképen Szötsi Gergely kézdivásárhelyi lakos neve több okmányban előfordul.⁵

Hogy egyenes leszármazottja-e, vagy van-e valami rokonságban vele ez a Szöcs István, aki most nemességet nyert, a rendelkezésre álló adatokból meg nem állapítható. Azon körülmény azonban, hogy nemeslevele addigi nevét Szötsire változtatta, némi alapot nyújt a Szötsi Gergelytől való leszármazás valószínűségére.

Szöcs István 1675-ben született Kézdivásárhelyen.⁶ Szüleiről, valamint neveltetéséről nem tudunk semmi bizonyosat. Úgy látszik már szülei is a jobbmódú városi polgárok közé tartoztak, s mint ilyenek a városi ügyek vezetésére befolyást gyakoroltak, mert fiuk már 25 éves korában, 1700 jún. 7-én, a város jegyzőjévé választott.

E hivatalában fiatal kora dacára is kiváló rátermettségének és tehetségének adta tanujelét. 1703-ban saját szorgalmából irni kezdte „Kézdi Vásárhely várossának Törvényes Könyvét”⁷ s abban, az addigi törvénykezési eljárás és szokások alapján, 42 cikkelyt maga szerkesztett.

Úgy látszik érdemei méltánylásra találtak, mert 8 évi jegyzős-ködés után, 1708 pünkösdjén az ifju Szöcs Istvánt bíróvá választották, az lévén a város régi szokása, hogy pünkösd másodnapján választ új bírót. Két évig tartó bírósága után 1710-ben Bolyó Péter, 1711-ben senior Benkő István viselte a bíróságot, mígnem 1712 máj. 16-án ismét bíróvá választott és megszakítás nélkül viselte hivatalát 1719 máj. 30-ig. Sajátságos, hogy mikor 1708-ban bíróvá választott, helyére egy teljesen azonos nevű fiatal polgárt, Szöcs Istvánt választották meg jegyzőnek, (aki talán valamelyes távoli rokonságban is állhatott vele,) most pedig, hogy a bíróságot letette, előbb senior Szöcs János lett bíró 1719-re, 1720 máj. 20-án pedig ez a Szöcs István választott bírónak, aki a jegyzőséget idáig „cum sale, felle et aceto” viselte.

⁵ Sz. Bakk Endre: Kézdivásárhely s az ottani Jancsó családok története 213. l.

⁶ Városi levéltár: 1753. XI. 24. k. saját levele alapján.

⁷ A fenti című „Törvényes Könyv” egyes pontjai némi eltéréssel meg-egyeznek a Kolosvári-Óvári: „Magyar Törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye.” I. k. 115—116. lapján közölt kézdivihelyi jogszabályokkal, de egészében véve ez a Törvényes Könyv sokkal többet tartalmaz amannál, mert a bírák sorrendje 1703-tól, későbbi conclusumok, melyek nincsenek közzétéve és egyéb följegyzések is vannak benne. A Kol.-Óvári említett műve tehát nem eme, a vár. levéltárban levő Törv. K. alapján közölte a kvhelyi jogszabályokat.

Szőcs István, mikor névrokona a bírói hivatalt elfoglalta, mint bírónak és mint a város egyik legvagyonosabb polgára, nagy tekintélynek és befolyásnak örvendett városában. Meg is nősült, talán még jegyzősege idején, nőül vévén *Hankó Erzsébetet*. Bírósága idejéből számos szerződés bizonyítja, hogy szorgalmasan igyekezett vagyonát még nagyobbra növelni. Sok polgárnak kölcsönzött pénzt rövid határidőre, s ennek lejárta után, mivel adósainak legnagyobb része az akkori sok természeti csapás, pestis és sarcolások miatt fizetni nem tudott, a zálogba lekött jóságoknak birtokába vagy beiktatta magát, vagy némi ráfizetéssel örökaron szerezte meg azokat magának.

Hogy városa közéletében tevékeny és tehetséges, s magánéletében kiválóan törekvő ember volt, azt egész éddigi élete mutatja. Úgy látszik azonban magasabb ambíciók is szunnyadtak benne. A városában elérhető legmagasabb hivatalt még fiatal korában sok éven át viselvén, most élte delén, mint vagyonos embert is, még többre ösztönözte nagyravágyása, még magasabbra akart emelkedni. A nemesség elnyerésére törekedett, mely ránézve nemcsak további emelkedést jelentett, hanem bizonyára nagy jelentőségű volt előtte a nemességgel együtt elnyerhető adómentesség is. Hogy ez a szempont előtte, mint vagyongyűjtő ember előtt, nagy szerepet játszott, későbbi viselkedése igazolja. A nemességet valóban sikerült elnyernie, valószínűleg befolyásos pártfogói révén, akikkel, mint Kézdivásárhely követe, az országgyűlések idején ismerkedhetett meg, mert III. Károly 1721 máj. 20-án kelt armálisával nemessé tette.

Ezidőben Magyarországon, különösen 1713—29 között nagyon divatba jött volt a nemességgel való jutalmazás, mert a dinasztikus hűség emelésére kiváló eszköznek bizonyult. „*Erdélyben aránylag még könnyebb szerrel és számosabban történt a nemesítés. Elég gyakori itt a ref. prédikátorok, az örmény és görög kereskedők, a jobb módú szászok nemesítése is.*“¹

Szőcs Istvánnak a nevét is megváltoztatta az armális Szötsire, s így ezután, mint *nemes kézdivásárhelyi Szötsi István* fog szerepelni.

Az ujonnan nyert armális vagy címereslevelek érvényességének lényeges feltétele volt az egy éven belül való kihirdetés, mert, ha „valaki armalist extrahál, ne csak országgyűlésen, hanem ha az országbeli ember, amely vármegyebeli v. székbéli volna, ott is

¹ Szilágyi S.: A magyar nemzet története. VIII. k. 108. l.

publicáltassa armálisát... (ellent nem állván az egy évnek leforgása); egyébaránt erőtelen lészen az armálisa“¹ és mivel „elveszti kiváltságát az, aki törvényes időben nem él a neki adott és engedett kiváltsággal.“²

Szötsi István a legközelebbi, tehát az 1722 febr. 19-én megnyílt szebeni országgyűlésen hirdettette ki címereslevelét, amint Kézdivásárhely követének jelentéséből olvashatjuk: *3.-tio Marty. Ugyan postulatuumok olvastattanak, finitis his armalisokat publicáltanak privilegiumokkal, ezek után az Szöcs István bírőé, kiben mind személyit és familiáját, úgy belső külső fundussait, res mobilisit és immobilisit publicáltatta ad nobilitandum.*³

Kézdivásárhely városa előtt már az előbbi évben ismeretes volt Szöcs István megnevesítése, mert ő egy táblára mindjárt kifüggesztette délről a tanácsház, északról rokonának, Balogh Józsefnek szomszédságában levő háza oldalára a „salva guardiát“ vagy öfelsége protectionalis címerét.

Szöcs István bíró még akkor kérdőre vonta, hogy miféle jogon merészelte azt polgári házra kifüggeszteni? Szötsi azt felelte, hogy az nem polgári telken épített ház és meg van a címer alatt írva, hogy miért tétette ki. Azonban Szöcs István bíró, nem tartván kielégítőnek a feleletet, tiltakozását fejeztette ki a címerkifüggesztés ellen Vajna Ferenc és Gábor márkosfalvi nemesek által.⁴

Ezenkívül írásban is tiltakozott a város lakosai nevében a kir. tábla előtt, most pedig a szebeni országgyűlésen, márc. 3-án, a kihirdetés alkalmával ellene mondott Szötsi István nemességének, amennyiben házának, telkének és minden hozzátartozóknak megnevesítése és az adózástól való mentesítése sérelmes Kézdivásárhely régi kiváltságaira és szabadságára nézve.

Az országgyűlés előadói az ítélőmesterek lévén, az armalist az országgyűlésen *kénosi Sándor Gergely* ítélőmester hirdette ki s ugyancsak előtte mondott ellene ennek hivatalos minőségében Szöcs István kézdivásárhelyi bíró. Szötsi István ragaszkodván nemessége érvényesítéséhez, kénosi Sándor Gergely ítélőmester előtt megindította a pert Kézdivásárhely városa ellen. Mivel a kiváltságlevelek kihirdetésekor az országgyűlés színe előtt történt

¹ Appr. Const. p. 3. t. art. 1.

² Werbőczy: Tripart. p. 2. t. 12. par. 2.

³ Városi levéltár: 1722. II. 19. k. követi jelentés.

⁴ U. o.: 1722. X. 31. k. Litterae inquisitoriae.

ellenmondásért támasztott per az országgyűlés bírósága elé tartozott¹ és mivel az országgyűlés, valamint általában a törvényszékek elébe való meghívást érvényesen csak arra képes személy, pld. két akár főkormányzéki, akár kir. táblai irnok eszközölhetette,² azért Sándor Gergely ítélőmester Pócsa Ferenc és László kir. táblai irnokokat, miután átadta nekik Szötsi István írásbeli utasítását, még ugyanezen napon, márc. 3-án elküldte a kézdivásárhelyi bíró szállására. Ezek Szöcs István bírót megtalálván, megidézték őt a saját és a többi polgárok nevében az ellenmondás miatt ezen kihívástól³ számított harmadnapra az ország karai és rendei elébe az ilyen ügyekben használatos rövid törvénykezési eljárás mellett.⁴

Jöllehet Szötsi István maga idéztette meg városa nevében a kézdivásárhelyi bírót, mégis perének az országgyűlésen való tárgyalása előtt megpróbálta az egyezkedést megbízottja útján. A megegyezés azonban nem sikerült, mert mindkét fél mereven ragaszkodott privilégiumához.⁵ Szöcs István bíró ekkor megokolni igyekezett az országgyűlés előtt Kézdivásárhely törvényes álláspontját az ellenmondás ügyében s bizonyította, hogy mennyire sérelmes és káros egyes polgári telkeknek adómentesítése, illetőleg megnevesítése. Előterjesztésében felhozta, hogy Szötsi István majdnem 20 (tulajdonképen 17) évig lévén „*apex corporis rei publicae*,” mint jegyző és bíró, esküt tett arra, hogy a város szabadságát és kiváltságait megtartja és másokkal is megtartatja és épen ő volt, aki a város törvénykönyvének első cikkelyét írta, mely szerint: *Hogy valakinek városunkban való lakása tetszik, tessék annak mindennemű contributiokban és közönséges szolgálatban contribuálni és szolgálni.*⁶

Másrészt az ő telkei polgári telkek, ép olyanok, mint a többi városi telkek s a városban eddig nem volt eset arra, hogy polgári telkek megnevesedett volna. Ezenkívül őfelsége azon záradékkal adta kiváltságát: „*salvo manente jure alieno.*” Végül pedig, ha Szötsi

¹ Dósa E.: Erdélyhoni magyar pertan. 51. l. 3. p.

² U. o. 75. l. 3. p.

³ A kihívás (evocatio) a törvényszék elébe hivatásnak azon esete, midőn az alperes törvényhatósága területén kívül, névszerint az országgyűlés v. kir. tábla elé hivatik. (Dósa E.: i. m. 72. l. 2. p.)

⁴ Városi levéltár: 1722. III. 3. k. Litterae evocatoriae.

⁵ U. o.: 1722. III. 3. k. Requisitor(ium).

⁶ „Kézdi Vásárhely várossának Törvényes Könyve.” 3. l. Megegyezik Kolozsvári-Óvári: Magy. törvhat. jogszab. gyűjt. I. k. 114. l. 1. p.

István és családja megnevesítésén kívül ezen címereslevél többi cikkei érvényben maradnak, e káros példát nagyon sokan fogják követni és úgy megfogyaikozik az adózó polgárok száma, hogy a haza szolgálata a contributióval együtt odalesz. ¹

Szötsi István úgy látszik az országgyűlés előtt nem bízott ügye szerencsés kimenetelében, mert eltávozott és ezután ügyét huzni-halasztani törekedett. A város azonban bízva kiváltságaiban és abban, hogy a polgárság összességével szemben nem fog egy ember érdeke érvényesülni, *Szötsi nemességet ugyan személyére és családjára nézve elismerte*, de másként őt a terhek viselésében és az adózásban a többi polgárokkal egyenlőnek tekintette. Ezért mikor az egész Háromszékben s az ottani taxás városokban való általános (adó)összeírásra kiküldött biztosok, *Inczédi József és Nemes Mátyás*, 1722 máj. 27-én Kézdivásárhelyen végezték az összeírást, megjelent előttük Szöcs István bíró és kívánta, hogy Szötsi Istvánt sorozzák a többi városi polgárok közé, amennyiben a város privilégiuma őrá is vonatkozik.

Ezzel szemben Szötsi azt vitatta, hogy ő nemessége alapján nem sorolható a városi polgárok közé.

A biztosok meghallgatván mindkét felet, felírták Szötsit az összeírás végén azon megjegyzéssel, hogy armálisát előttük bemutatta, egyébképen pedig ügyének felsőbb fórumon való elintézésére törekszik. ²

Szötsi ragaszkodván nemessége minden előjogához, az előző évi adóját sem fizette meg, mire a város 1722 jul. 5-én a nyílt országúton elfogatta adóhátrálék fejében egy borjas tehenét. Szötsi e hatalmaskodásért Rácz István és János kantai nemesek által a várost a legközelebbi háromszéki közgyűlésre (derékszékre) megidéztette. ³

Háromszék gyűlései ezidőben leginkább az Orbai-járásban levő Léczfalván tartattak. A mostan jul. 30.-án tartott gyűlésen hirdették ki nyilvánosan Szötsi István armálisát s egyuttal tárgyalták a kézdivásárhelyiek elleni panaszát is. A gyűlés Szötsi marhájának elfogásában a maga nemesi előjogát látta megsértve, s ezért az Orbai-szék jegyzője, László Ferenc által hivatalos átiratban szólította

¹ Városi levéltár: 1722. III. 23. k: töredék.

² U. o. 1722. V. 27. k. latin eredeti.

³ U. o. 1722. VII. 8. k. Certificatio.

fel a várost, hogy Szötsi marháját az ügynek végleges elintézéséig bocsássa szabadon.¹

A város nem tett eleget e felszólításnak, mire Szötsi egyenesen a főkörmányszékhez fordult panaszával. A gubernátor rendeletére végre szabadon bocsátották a marháját, de egyszersmind felszólították a házára eső mind ezelőtti, mind mostani adójának megfizetésére. Ő 1722 okt. 31-én írásban válaszolt s tudomására hozta a városnak, hogy az okozott kárért illetékes helyen megteszi a lépéseket. Egyuttal közölte, hogy *tartja magát koronás királyától kapott nemesi kiváltságához és ügyének végleges elintézéséig nem hajlandó adót fizetni, még kevésbbé egyéb szolgáltatokat teljesíteni.*²

Az országgyűlés előtt megindított per többé nem került tárgyalásra. Szötsi visszavonta s ehelyett a kir. tábla előtt indított új pert, mert a város az ő nyilvánvaló sérelmére s kárára, nem akarja engedni, hogy nemesi kiváltságát és adómentességét élvezze.

Az öfelsége nevében kibocsátott törvénybe hívó és idéző paranccsal Pócsa Ferenc kiküldött táblai irnok és altorjai Mihálcz Mihály 1724 márc. 11.-én felkeresték Szöcs István kézdivásárhelyi bírót és őt a Szötsi István armálisa ellen tett ellenmondásért az idézés napjától számított nyolcadnapra a kir. tábla elébe idézték.³ Az ügy azonban nem lévén még előkészítve az alapos tárgyalásra, sokáig elhúzódott.

Ez időben Kézdivásárhely városára ép úgy, mint jóformán egész Erdélyre, nagyon ránehezedett a katonai kvártélytartás és a folyton emelkedő adó. Szötsi István nagy szorgalommal és igyekezettel minden módon gyarapította vagyonát s a város leggazdagabb emberévé lett, de nemessége elnyerése óta állandóan vonakodott a ráeső adó megfizetésétől. Ez nagy gondot okozott a városnak, mert ha el akarta kerülni az executiót, pontosan meg kellett fizetnie az egész „contributionale quantum“-ot. Sokszor fordult kérő és panaszos levéllel a főkörmányszékhez s engedélyt kért a Szötsi adójának valami uton-módon való behajtására. Annál is inkább kérte ezt, mert Szötsi a város minden hasznával és kalmárságával megnemesítése óta is úgy élt, mint a többi polgár, sőt a városnak az erdőn levő kicsiny kaszálójából is megkivánta és le is kaszáltatta a maga részét. Kun Zsigmond főkörmányszéki titkár

¹ Városi levéltár: 1722. VII. 30.-k. másolat.

² U. o 1722. X. 31. k. levél.

³ U o. 1724. III. 11. k. Litterae evocatoriae et certificatoriae.

1725 máj. 4.-én közölte a főkörmányszék határozatát, mely szerint: *Míg Szőtsi I. a contradictio alól magát fel nem szabadítja, addig nem élhet a privilégiumával.*¹

A főkörmányszék eme határozott rendelkezésének sem engedelmeskedett Szőtsi, hanem következetesen kitartott a nem-adózás kényelmes elve mellett. A város ismételten a főkörmányszékhez kényszerült fordulni, mert amint panaszukban írják a vásárhelyiek, Szőtsi, amióta nemessége miatt ellenmondás alatt áll, sem a városban, sem a székben, se adót nem fizetett, se egyéb szolgáltatásokat nem teljesített. A főkörmányszéktől tehát hathatósabb rendelkezést kérnek. A főkörmányszék 1728 máj. 4.-iki újabb határozata így hangzott: *A gubernium előbbeni resolútiójától nem recedál, meg sem változtatja, hanem Szőtsi I. mindaddig contribuálni tartozik, míg a contradictio alól magát fel nem szabadítja.*²

Eme, az előbbinél is határozottabb rendelkezésnek se lett foganatja, mire a város követői az 1729.-iki országgyűlésen, jun. 20.-án, megbízottaik által tudtára adatták a Szebenben szintén jelenlevő Szőtsi Istvánnak, hogy szóval vagy írásban fogják a főkörmányszék előtt megvilágítani a főkörmányszéki rendelkezések elleni engedetlenségét és egész ügyének mibenlétét. Szőtsi azt felelte, hogy neki is az az óhajta, hogy mindkét fél jelenjen meg a főkörmányszék előtt és így intéződjék el az ügy.³

A kézdivásárhelyiek nem szóval, hanem írásban járultak a főkörmányszék elé. Elősorolták az előbbi határozott rendelkezéseket, melyeknek Szőtsi nem engedelmeskedett. Feltárták, hogy ő minden polgári haszonból és jogból kiveszi a részét s ennek dacára a ráeső terheket semmiképp se akarja hordozni, holott „qui succedit in bonis civilibus, succedat et in onere civili.” Őneki polgári telke van s jobbágyai nincsenek, tehát az igazsággal és joggal ellenkezik az ő felfogása, hogy ügyének végleges elintézéséig nem adózik, annál is inkább, mert ügyét folytonosan húzni-halasztani igyekszik. Kérik tehát a főkörmányszéket, hogy találjon valami módot előbbi rendelkezéseinek foganatosítására az országgyűlésen épen jelenlevő Szőtsi István ellen és sértetlenül tartsa fenn a város kiváltságait és szabadságát.⁴

¹ Városi levéltár : 1725. V. 4. k. Instantia külzetén.

² U. o. 1729. VII. 1. k. Supplicatio.

³ U. o. 1729. VI. 20. k. Instructio.

⁴ U. o. 1729. VII. 1. k. Supplicatio.

Szötsi István az előbbi országgyűléseken, leginkább bírósága idején, sokszor megfordult, mint városa követe s ilyen alkalmakkor szerezhette befolyásos barátait és pártfogóit. Úgy látszik ezek közbenjárásával eszközölte ki megneumesítését, de nem mondhatni, hogy érdemetlenül, mert ha szereplése nem is volt köztörténeti fontosságú, városa történetében mindenesetre jelentős szerepet játszott. Még a várossal való perlekedése közben is többször fordulnak hozzá tanácsért és küldik követnek az országgyűlésre. Most is, valószínűleg személyes jelenléte és befolyása révén, sikerült elérnie, hogy a főkormányzók az illetékességet elhárítván magától, 1729 jul. 1.-én a következő választ adta a kézdivásárhelyiek kérésére: *Contradictio és evocatio forogván az dologban, urgeállják az instansok a k. táblán.*¹

Az ügy így egyelőre holpontra jutott a legközelebbi országgyűlésig, mert a kir. tábla csak 1737-ben lett folytonossá, addig csak időnként, leginkább országgyűlések idején, ült össze.

A pert kezdő tényekhez tartozván az intézés,² Kézdivásárhely város nevében márkosfalvi Vajna Ferenc és szentkatolnai Elekes István 1730 jun. 1.-én felszólították Szötsi Istvánt, hogy a főkormányzók által a kir. táblára áttett ügyüknek tárgyalására a jun. 5.-én Kolozsváron kezdődő országgyűlésen jelenjen meg.³ Szötsi tudomásul vette a felszólítást és megígérte megjelenését. Így végre 8 évi huza-vona után érdemleges tárgyalásra kerülhetett a sor a kir. tábla előtt.

Az országgyűlés idején összeült kir. tábla jun. 23.-án kezdte tárgyalni az ügyet *hadadi báró Wesselényi István* elnöklete alatt. A felperes Szötsi Istvánnak ügyvédje ádámosi Hunyadi Ferenc volt, míg az alperes kézdivásárhelyieket olaszteleki Márkó Sándor képviselte. Miután, amint ez szokásban volt, megtörtént a törvényes perkikiáltás (proclamatio) az ajtó előtt, mindkét fél ügyvédje bemutatta meghatalmazását. Erre megkezdődött a tárgyalás, melynek folyamán Szötsi ügyvédje 4 okmányt terjesztett bizonyíték gyanánt a tábla elébe.

Először bemutatta Szötsi armálisát másolatban, másodszor a kir. tábla idéző és tudósító levelét (litterae evocatoriae et certifieriae), harmadszor tanusító levelet (litterae inquisitoriae) arról,

¹ Városi levéltár: 1729. VII. 1. k. Supplicatio külzetén.

² Dósa E.: i. m. 70. l.

³ Városi levéltár: 1730. VI. 1. k. Ammonitio.

hogy Kézdivásárhely városa másoknak is megengedte polgári telken a nemesi előjogok és adómentesség élvezetét, negyedszer tudósító levelet (inquisitoriae relatoriae) másolatban a felperes bizonyos jobbágyaitól.

Ezeknek előterjesztése után kérte a kir. táblát, hogy a kézdivásárhelyiek ellenmondását hacsak törvényes okokkal nem bírják igazolni, a törvényes büntetés kiszabásával semmisítse meg. Mindenek előtt pedig kívánta, hogy a kézdivásárhelyiek a város kiváltságait eredetiben mutassák be. Az alperesek ügyvédje ezzel ellenkezőleg hivatkozott az „*Approbatæ Constitutiones és Compilatae Constitutiones*“¹ megfelelő helyeire,² melyekben Kézdivásárhely privilégiumai eléggé biztosítva vannak úgy, hogy eredetiben való bemutatásukra nincs szükség.

Miután a kir. tábla efölött tanácskozára vonult vissza, úgy határozott, hogy a privilégiumok eredetiben való bemutatását nem tartja szükségesnek. Ez ellen a felperes ügyvédje tiltakozott, mire az ügy tárgyalása elhalasztatott. Jun. 28.-án folytatták a tárgyalást, melyen az alperesek ügyvédje, Márkó Sándor, megokolta a kézdivásárhelyiek részéről történt ellenmondást.

Ugyanis a város régi szabadságára és kiváltságaira sérelmes a Szötsi házának adómentesítése, mert az Appr. Const. Kézdivásárhely kiváltságait ép úgy, mint a Marosvásárhelyieit, törvényesen helybenhagyta és megerősítette,³ valamint a Tripartitum p. 2. tit. 7—11. értelmében ugyancsak az Appr. és Comp. Const. a városok kiváltságairól bőven gondoskodott, s mindezen rendelkezéseket a Leopoldi diploma alapján a Habsburg-házbeli fejedelmek is megerősítették.

A felperes Szötsi ügyvédje erre felolvasta az armális idevágó részeit, mely szerint III. Károly elrendeli, hogy ő (t. i. Szötsi I.)

¹ I. és II. Rákóczi György idejéből származó régi erdélyi törvények.

² Appr. Const. p. 3. tit. 69 art. 2. és tit. 78. és Comp. Const. p. 3. tit. 8. art. 8.

³ Kézdi-V.-nek, Torjának, stb. privilégiumi helyben hagyattatnak, signifikanter pedig Kézdi-Vásárhelynek, a szerént, mint a Maros-Vásárhelyieknek; hasonlóképen egyéb immunitási és indultumi, valamelyekben ez ideig meg-tartattanak... in quantum rite et legitime existunt emanatae, és amennyiben nem praejudicál másoknak szabadságoknak és igazságoknak; egyébféle innovatioknak cautiója alatt mind azáltal és azzal a szék törvényétől el sem szakaszttatnak, amikről privilégiumok nintsen.

(Appr. Const. p. 3. tit. 78. art. 1).

azon kedvezményeknek, tisztességnek, kiváltságoknak és mentességeknek örvendjen, aminőknek Erdély többi igazi és kétségtelen nemesi természet, jog vagy régi szokás szerint örvendenek.“ Kevéssel utóbb: „Az ő házat minden rendes és rendkívüli rovattól, fizetéstől, adótól, valamint mindennemű polgári szolgálatok teljesítésétől kegyelmesen örökre mentesítettük és megneemesítettük.“

Ezek alapján kérte Kézdivásárhely ellenmondásának megsemmisítését, annál is inkább, mert a város nemcsak hallgatagon, hanem kifejezetten is lemondott kiváltságáról. Ezt bizonyítja az általa benyújtott harmadik okirat is, mely szerint a város már két emberöltő óta eltűrte, hogy egyes megneemesített és mentesített személyek nemesi előjogaikat élvezzék, sőt nemcsak eltűrte, hanem bele is egyezett. A Tripartitum pedig azt mondja: „A kiváltság elveszti erejét arról a kiváltságról való nyílt vagy hallgatólagos lemondással. . . Hallgatólagosan úgy, hogy eme kiváltság ellenére az ő tudtával és ellenmondása nélkül nyilvánosan tesznek valamit és ő teljességgel hallgat. . .“¹ Már pedig a város ellen per indított s a város, bár tudta, nem mondott ellene, hanem hallgatott. Másrészt ugyancsak a Tripartitum mondja: „A később alkotott ellenkező törvény, ha általános, a megelőző szokást erejétől megfosztja és a törvénnyel ellenkező későbbi szokás erejét veszi az előző törvénynek,² valamint a tényleges és folytonos gyakorlat sokszor törvényt ront.“³ Ezen törvények és azon sarkigazság szerint: „*Qui non utitur privilegio, abutitur illo*,“ jöllehet egyesek királyi kegy folytán élvezhetik a joggal és méltányossággal megegyező kiváltságukat, de emellett magának a királyi hatalom teljességének is épségben kell maradnia.

A felperes ügyvédje ezen előterjesztés megtétele után kérte, hogy felét oldják fel az ellenmondás alól.

Ezzel szemben a kézdivásárhelyiek ügyvédje előbbi érveinek támogatására még felhozta, hogy jöllehet a város *néhai idősebb Barabás Péter beszármazott nemes embernek a vele kötött szerződés alapján megengedte, hogy nemesi adómentességét és egyéb előjogait az ügy végleges elintézéséig élvezze*, de polgári telkének megneemesítésekor a nemesítésnek ellene mondott, tehát hallgatás által nem

¹ Tripart. Decr. p. 2. tit. 12. par. 9.

² U. o. Prolog. tit. 12. par. 2.

³ *Nam usus realis et continuus saepe legem tollit.* (Tripart. Decr. p. 2. tit. 2. par. 9.)

mondott le előjogáról. Bemutatta *I. Rákóczi György* beiktató, valamint perbeidéző és tudósító leveleit, melyeket a fejedelem épen az ellenmondás és nem a város által eltűrt nemesítés miatt bocsátott ki. Bemutatta továbbá a Barabás Péterrel kötött szerződést és *I. Rákóczi György* fejedelem megbízólevelét, melyben meghagyja a három szék tisztjeinek, hogy Barabás Györgyöt, Barabás Péter testvérét, ellenmondás alatt levő polgári telkén való minden építkezésben akadályozzák meg, míg az ellenmondástól magát meg nem szabadítja.¹ Ezen bizonyítékok és érvek alapján azt állította, hogy bár ezen ügy még per alatt áll, a Barabás-féle polgári telek a hazai törvények értelmében az adózásra kötelezve van.

Ezután mindkét ügyvéd méltányos és igazságos ítéletet kért fele számára.

A tárgyalás folyamán Hunyadi Ferenc, a felperes ügyvédje, azon az alapon törekedett Szőtsi István nemesi kiváltságának érvényességét bebizonyítani, hogy az a fejedelem kizárólagos hatalmából származik, akinek törvényes joga van ilyen kiváltságok osztogatására.² Emellett tekintetbe veendő az is, hogy Kézdivásárhely városa lemondott jogáról, mikor saját kiváltságai ellenére önként megengedte másoknak nemesi előjogaik használatát. Még kevésbé mellőzhetők más városok példái, ahol sokan békésen élvezik nemesi kiváltságukat.

A kézdivásárhelyiek ügyvédje, Márkó Sándor, ellenfele állításait megcáfolni igyekezett az Appr. és Comp. Const. megfelelő helyeire³ való hivatkozással, mert ezen artikuláris helyek eltörülték a felperes ügyvédje által felhozott régi példákat és bőven gondoskodtak a városok kiváltságairól, melyeket öfelsege egyenként is megerősített szent diplomája erejével.⁴

Hadadi báró Wesselényi István, a kir. tábla elnöke, miután az ítélőmesterekkel és táblai ülnökökkel a tárgyalás folyamán meghallgatta és teljesen megértette a felek előterjesztéseit, átolvasta és

¹ E *Barabás-féle* per 1600 körül kezdődött és csak 1773-ban ért véget. Több erre vonatkozó, *I. Rákóczi György*től kibocsátott oklevél közölve: *Szádeczky L. Székely oklevéltár*. VI. k. 194—195. l. és u. o. 199—200. l.

² Tripart. Decr. p. 2. tit. 5. és u. o. Prolog. tit. 16.

³ Appr. Const. p. 3. tit. 60. art. 2. és tit. 78., továbbá Comp. Const. p. 3. tit. 8. art. 8.

⁴ *Privilegia singula vi sacri diplomatis confirmata esse.*

megvizsgálta az általuk bemutatott iratokat, alapos megvitatás és érett megfontolás után a következő ítéletet hozta:

„Ezek így lévén, az említett felperesnek kiváltságát, amennyiben az ő személyére és örököseire vonatkozik, érvényesnek ítéljük, amennyiben pedig a város kiváltságát csorbitja, az ő polgári telkét az alperesek vagy ellenmondók által idézett hazai törvényeinkhez alkalmazandónak és a közterhekre kötelezett teleknek ítéljük és nyilvánítottuk és ezen bírói és hiteles erdélyi pecsétünkkel megerősített ítéletlevelünk értelmében és alapján az alperesekkel szemben a felperesnek tiltakozását, ellenmondását, visszautasítását¹ és bármiféle más jogorvoslatát érvénytelennek és semmit sem érőnek ítéljük és jelentjük ki.“²

A majdnem kilenc év óta tartó nagy per ezen ítélettel Kézdivásárhely városára nézve kedvezően dőlt el. Törvényeket, okmányokat, érveket hozott fel mindkét fél igazának támogatására s szóba kerültek más városok példái is, de mindezek alapján a kir. tábla a városnak szolgáltatott igazat egy polgárával szemben. Az előbbi főkormányászéki rendelkezéseken kívül, melyeknek különben sem engedelmeskedett, most már táblai ítélet kötelezte Szótsi Istvánt, hogy *polgári telke után ép úgy hordozza a polgári közterheket, mint megnevesítése előtt, tehát a tábla is csak személyes nemességét ismerte el.* Annál súlyosabban nehezedett rá ezen ítélet, mert nemcsak elmarasztalta, hanem a jogorvoslattól is eltiltotta s mikor épen emiatt ügyét a főkormányászhoz kívánta megfeleltesíteni, az alperesek kérésére a kir. tábla megtagadta ügyének feljebbvitelét.

Szótsi ez ellen nem tiltakozott s így mulasztást követett el. Azonban nehezen megszerzett nemességének ránézve legértékesebb

¹ Az eltiltás (inhibitio), ellenállás (repulsio) stb. a régi törvénykezési eljárásban a perorvoslás eszközei.

² Quibus sic habitis privilegium dicti actoris quoad personam et ejus haeredes ratum haberi, quoad fundum civilem tanquam privilegio communis derogans legibus patriae per dict(os), incatt(os) et contradictores citatis accommodandum, publicisque oneribus dictum fundum actoris obnoxium esse judicando decrevimus et commisimus, prout decernimus et committimus, inhibitione, contradictione, repulsione, aliisque quibuslibet juridicis remediis ipsi actori contra dict(os) incatt(os) nihil valentibus et suffragantibus harum nostrarum judicialis et authentici sigilli nostri Transylvanici munimine roboratarum vigore et testimonio litterarum mediante. (Városi levéltár: 1730. VI. 28. k. latin eredeti. Szótsi István armálisa ellen való sententia. Kiadta: Henter Dávid, ő cs. és kir. felsége erdélyi ítélőmestere.)

előjogáról, az adómentességről, melynek érvényesítéséért éveken át küzdött, nem mondhatott le ily könnyen. Mivel a kir. tábla eltiltó határozata miatt ügyét a rendes uton meg nem felebbezhette, csak egyetlen módon remélhette ügyének jobbrafordulását. Ezen utolsó mód és eszköz a királyhoz való folyamodás¹ volt, mely ugyan nem a rendes utja a törvényes felebbezésnek, de számára csak ez az egy lehetőség kínálkozott. Nem egész alaptalanul remélhette, hogy akinek kegyességéből nyerte el nemesi kiváltságát, annak újabb kegye érvényt fog szerezni az előbbi rendelkezésnek. Úgy igyekezett feltüntetni a dolgot, hogy Kézdivásárhely város ellenállása és a kir. tábla marasztaló ítélete, mely ránézve oly sérelmes, tulajdonképen beleavatkozás a legfelsőbb fejedelmi jogba és korlátozása a fejedelmi hatalomnak. Mi másnak tekinthető az, hogy őfelsége egy városi polgárt nemesi kiváltsággal ruház fel és rendelkezésének nem tud érvényt szerezni?

III. Károly királyhoz intézett folyamodványában felhozza, hogy az őfelsége által neki adományozott nemesség nem új dolog az erdélyi fejedelemségben, hisz a régi erdélyi fejedelmek is nemesítettek többeket, mint más városokban, úgy magában Kézdivásárhelyen is. Ezek ma is zavartalanul élvezik előjogaikat.

Hivatkozik továbbá arra, hogy ilyen ügyekben a felebbezés megtagadásáról a hazai törvények nem intézkednek, továbbá fejedelmi rendelkezés sincs arról, hogy milyen ügyek tehetők át a kir. táblától a főkormányzókhoz s onnan a legfelsőbb ítélőszékhez (tribunal).² Kéri tehát őfelségét ügyének a főkormányzókhoz való kegyes áttételére.³

Kézdivásárhely városa a kir. tábla ránézve nagyon kedvező ítéletének birtokában néhány hónapig várt Szötsi István hátrálékos adóinak behajtásával, de Szötsi semmi hajlandóságot se mutatott az ítélet előtt való meghajlásra. 1730 nov. 16.-án tehát a város nevében Kun Tamás karathnai és Vajna Gábor márkosfalvi nemesek

¹ Folyamodásnak (recursus) nevezetik azon menedék, melyet a peresfelek az igazság megtagadása azon eseteiben használnak, melyekben feljebbvitel útján eszközölni orvoslást nem lehet. (Dósa E.: i. m. 167. l.)

² A *Leopoldi Diploma* 4. p. szerint szabad fontosabb ügyekben a királyhoz folyamodni, de nem lévén meghatározva, hogy mik a fontosabb ügyek, korlátlan lett a folyamodás használata, aláásván törvényszékeink függetlenségét és kiforgatván sarkaiból jogrendszerünket. (Dósa E. i. m. 167. l.)

³ Városi levéltár: 1731. X. 22. k. másolat.

hivatalosan felszólították az adófizetésre, hivatkozván azon ígéretere, hogy ügyének végleges elintézése után az ítélethez fogja tartani magát. Figyelmeztették, hogy csak saját magának tulajdonítsa, ha mostani szorult helyzetében a város erősebb eszközökhöz nyúl és executióval lesz kénytelen felhajtani rajta a hátrálékos összeget.

Szötsi eddigi eljárásához következetesen most is megtagadta az adófizetést arra való hivatkozással, hogy ő öfelsége trónusához folyamodott, tehát *ügye a kir. tábla ítéletével még nincs véglegesen elintézve s különben is az ítélet addigi adójának megfizetésére kifejezetten nem kötelezte.*¹⁾

Szötsi István előbb benyújtott folyamodványára 1731 október 22-én Bécsben kelt leiratával III. Károly elrendelte a főkormány-széknek, hogy Szötsi ügyét tegye alapos vizsgálat tárgyává annál is inkább, mert ezen ügyben a legfőbb fejedelmi hatalom jogköre is szóba került. Egyszersmind elrendeli, hogy neki őszinte tudósítást küldjenek a felülvizsgálat eredményéről, de azért az ügy elintézése késedelmet ne szenvedjen.²⁾

E királyi leirat megjelenéséről tudomást szerzett Kézdivásárhely városa s a főkormány-székhez fordult tájékoztatás végett, de Szötsi is sietett jelentést tenni, bizalmat merítvén a királyi leiratnak az ő érvelése felé hajolni látszó hangjából.

A főkormány-szék gyorsan meghozta határozatát 1731 nov. 16-án, melyet mindkét féllel közölt: *Tetszett a guberniumnak, hogy az actorea pars Szötsi István remonstrálja és comprobálja azt, hogy más privilegiumos városokban is régi fejedelmektől nobilitáltatott személyeknek nobilitáltattak és közönséges contributiótól immunitáltattak volna külső és belső civilis fundussok, nevezetesen ott in loco: K.-Vásárhellyen is. A K.-Vásárhellyiek pedig több privilegiumokat is producálják és adgyanak ezen dologról bővebb genuina informatiót ad proxime futurum gubernii confluxum.*³⁾

¹⁾ Városi levéltár: 1730. XI. 16. k. *Requisitio*.

²⁾ U. o. 173. X. 22. k. *Copia moralis* (memoralis).

³⁾ Városi levéltár: 1731. XI. 16. k. két *instantia* külzetén a főkormány-szék *deliberatuma*.

A per második szakasza.

A főkormányshék legutóbbi rendelkezése nem vitte közelebb a döntéshez az ügyet, mert annak most kezdődő második szakasza az előbbinél jóval hosszabb ideig elhúzódott. Mindkét fél a maga álláspontjának igazolására törekedett és más privilégiumos városok példáját igyekezett felhozni döntő bizonyítékul. Az ügyet még bonyolódottabbá tette azon körülmény, hogy a régi fejedelmek nem jártak el egységes elv szerint. Bár fenntartották és megerősítették a városok kiváltságait, de saját kiváltságadási joguk sérthetlenségét is megóvták s az érdemek jutalmazására gyakran adományoztak nemességet. *Legtöbbször az illető város polgárain mult, hogy belenyugodtak-e a fejedelmi kegy eme nyilvánulásába s teremtettek-e ezáltal jogalapot a később adományozott nemesi előjogok érvényesítésére, vagy szigorúan ragaszkodtak kiváltságaikhoz és épségben tartották azokat, jöllehet az illető megnevesített egyének személyes nemességét elismerték.*

Kézdivásárhely városa szilárdan ragaszkodott kiváltságaihoz és következetes eljárásával sikerült is megóvnia azokat. Egyedül a Barabás-féle telek élvezte a nemesi adómentességet a per végleges elintézéséig, igaz, hogy ezen elintézés több, mint másfél századig váratott magára.

Kézdivásárhely városa, amint láttuk, néhány hónappal a táblai ítélet után felszólította Szötsi Istvánt adójának megfizetésére s vonakodása esetére erősebb rendszabályokat helyezett kilátásba. Szötsi már akkor kijelentette, hogy nem hajlandó fizetni s e kijelentésének megfelelően nem is fizetett. A város türelmesen várt majdnem három évig, de ekkor a cselekvés terére lépett. Szötsinek különböző adósainál levő 140 rhénusforintját felhajtotta, sőt hat darab szekérbeli lovát 1733 jun. 18.-án a nyílt utcán fogatta el Szotyori István akkori főbíró. Egyszersmind tudtára adatta, hogy lovait mindaddig nem adja ki, míg hátrálékos adóját meg nem fizeti. Ha pedig lovait nem akarja kiváltani, akkor három nap alatt ál-

lítson becsüsöket, nehogy kénytelen legyen a város egyéb jószágait is lefoglalni, ha a lovak értéke el nem éri tartozása összegét.¹

Szőtsi ezen erőszakos eljárás ellen hevesen tiltakozott, de azért harmadnap elküldötte négy becsüsét, akik a 6 lovat, lévén köztük silányabb is, összesen 32 forintra becsülték. Nem feledkezett meg azonban sérelmének a főkörmányszék elé való terjesztéséről. Előbbi érvein kívül, melyeket nemessége érvényesítésére újból felhozott, azt is előterjesztette, hogy neki a városban 4 s a székben egy ötödik, örökös jogon szerzett jobbágya és 3 zsellére van, akik képesek mind az adózás, mind egyéb szolgálatok teljesítésére. Együttal kéri a főkörmányszéket, hogy tiltsa el a kézdivásárhelyieket az ő háborgatásától és szorítsa rá erőszakosan elvett javainak visszaadására.²

E kérelmét Szőtsi István, jelen lévén az 1733 juniusában kezdődő országgyűlésen, ennek folyamán nyújtotta be, s nemsokára még egy újabbat. A főkörmányszék azonban nem akart az ő egyoldalú előterjesztésére határozatot hozni, hanem mindkét kérelmét közölte a kézdivásárhelyiekkel. Kézdivásárhely városának az országgyűlésen éppen jelenlevő követei azonnal válaszoltak erre.

Szerintük a panaszos Szőtsi István, ha terhesnek tartotta a kir. tábla ítéletét, miért nem használta a jogorvoslatnak, perújításnak és felebbezésnek törvényes útját, vajjon megvetendők-e ezen jogorvoslati módok? Ő azonban hallgatott s ezzel az ítéletbe beleegyezni látszott, már pedig: *quod semel placuit, alias displicere nequit*. Távol legyen tőlük a legfőbb bírói hatalom hatáskörének vizsgálata, de azt hiszik, hogy öfelsége is a hazai törvények által megszabott rendes uton kívánja az igazság kiszolgáltatását. Épen azért, ha a Szőtsi részére adott királyi dekrétum az ügynek újrafelvételét rendeli el, tekintetbe veendő azon pozitív és a hosszú gyakorlat által megerősített törvény, hogy a perújítás ugyanazon bírák elé viendő, akik már előzőleg is tárgyalták az ügyet. E törvényes alapon állva, mivel ügyükben a kir. tábla végleges ítéletet hozott, kifogást tesznek a főkörmányszék illetékessége ellen, s a felelősséget emiatt a felperesre hárítják, mint aki a törvényen kívüli utra lépett s ezáltal rendkívül káros példát mutat másoknak. Ha az ilyen törvénytelen és érvénytelen s ennélfogva semmis eljárás

¹ Városi levéltár. 1733. VI. 18. k. *Resolutio*.

² U. o. 1733. VI. 25. k. *Instantia*.

gyakorlatba jó, az mind a felséges udvarnak, mind a főkormány-
széknek csak bajokat és kellemetlenségeket fog okozni.¹

A követek bátor és meggyőző érvelése kényes helyzetbe hozta a főkormányshéket. Egyrészt alaposnak és méltánylandónak tartotta a kézdivásárhelyiek kifogását, másrészt azonban nem kerülhetett nyílt ellenkezésbe a királyi dekrétummal, mely határozottan elrendelte e peres ügy minél előbbi befejezését. Közölte tehát elhatározását a kézdivásárhelyiekkel, mely szerint nem lát okot a további késlekedésre és felszólítja őket, hogy az ügy érdekében fenntartás mellett (penes reservatam) haladjanak tovább.

Kézdivásárhely városa elkészítette feleletét Szótsi István mindkét kérelmére, de most a városnak állott érdekében, hogy halassza az ügyet legalább addig, míg alaposan fölkészülhet álláspontja védelmére. Közben báró Apor Péter, Háromszék főkirálybírája, 1734 márc. 8-án egyezkedésre szólította fel a kézdivásárhelyieket a vele szemben a vásárvám miatt fennálló pereskedésben és egyuttal megbízottai, Kozma Péter gelenczei és Gáll Mátyás hilibi lófők közölték, hogy: „igen akarja ő nagysága, ha kglmetek olyan plenipotentiával menne ő nagyságához, hogy a latere a Szótsi István ur dolgát is tisztí szerint ő nagysága per media az egyességre vinni és munkálódni kglmetekkel edgyütt effectumba vehetné.”²

A főkirálybíró „tishti” kötelessége szerint megtett békítő kísérlete nem járt sikerrel. Nagy érdekei forogtak mindkét félnek kockán s temérdek fáradságába és költségébe került mindkettőnek az eddigi pereskedés, de egyik a kir. tábla ítéletében, a másik a királyi dekrétumban bízott s nem volt hajlandó kiváltságáról lemondani.

Kézdivásárhely a főkormányshék május végén kezdődő ülésszakára Szotyori Mihályt küldte Szebenbe, akit a magisztrátus megbízásából Szotyori István főbíró alapos írásbeli utasítással látott el. A többek közt figyelmeztette, hogy „a mi a Szótsi ur dolgát illeti ilyen dolgokra kell vigyázni. 1.-mo. Az iratik a deliberatumban, hogy a Kézdi Vásárhellyiek több privilegiumokat is producállják és a guberniumot genuine informállják, azért ettől videlicet: Genuine informállják, nem kell legelsőbben recedálni,

¹ Városi levéltár: 1733. k. *Memoriale et simul replica* oppidi K.-Vásárhelyi deputatorum.

² U. o. 1734. III. 8. k. *Ammonitio*.

*hanem penes illud azt kell sollicitálni, hogy a prima genuina informatio olvastassék fel a mlgs gubernium előtt, mely vagy on de exceptione.*¹

Ha ezt nem méltányolná a főkörmányszék, időt kell kérni, hogy a város alaposan megfelelhessen a felperes két kérelmére. Ha ezt is elutasítják, fel kell olvasni a már készen levő replikát és be kell mutatni a város privilégiális leveleit és egyéb okmányait. Továbbá meg kell magyarázni és alaposan meg kell értetni a prokurátorral a dolog előzményeit és lényegét.²

Ez utasítás mutatja, hogy bár a város teljesen fel volt készülve az ügy érdemleges tárgyalására, mégis azt időnyerés szempontjából halasztani törekedett. Úgy látszik azonban a felküldött Szotyori Mihálynak nem sikerült időhaladékok kieszközölnie, mert a nála levő replika nemsokára a főkörmányszék elé került. Ebben a kézdívárshelyiek teljesen a hazai törvények és a jog álláspontjára helyezkedve és saját kiváltságaikra támaszkodva, egyenként igyekeztek megcáfolni Szótsi István ízekre szétszedett állításait. Tagadhatatlan ügyességgel és erős logikával hozták fel ellenérveiket, néhol még a gunyolódástól sem tartózkodva.

Szerintük a felperes által súlyosnak feltüntetett ítéletet a kir. tábla teljesen a törvények alapján hozta s öfelségének, mint a haza atyjának, bizonyára örömére szolgál, ha alattvalói a törvényes rendhez tartják magukat.

A panaszos feltűnően kiszínezte, hogy az ő megnevesítése egyáltalán nem újítás, hisz a régi erdélyi fejedelmek is számos nemesítést eszközöltek. A régi fejedelmek nemesítéseinél azonban két szempontot kell tekintetbe venni:

1. Ha az illető megnevesített polgár kiváltságát előbb nyerte, mint a város és nem volt valami ezzel ellenkező vagy tiltó törvény.

2. Ha a város kiváltsága kelt előbb, vagy ha a törvények gondoskodtak arról, hogy ilyen (nemesi) kiváltságok ne bocsáttassanak ki.

Ha az első esetet vesszük, az egyes polgárok nemesítése történhetett a haza védelmezésére és a fejedelem dicsőségére folytatott fegyveres szolgálatok jutalmaképen, most azonban egészen más a viszonyok alakulása, most nem zörgeti ellenség az ajtóinkat.

¹ A főkörmányszék illetékessége ellen tett kifogásról (exceptio).

² Városi levéltár: 1734. V. 20. k. *Instructio*.

A második esetben pedig, ha a város nyerte előbb kiváltságát, a bizonyos feltételek alatt megválasztott erdélyi fejedelmek¹ nem eszközölhettek nemesítést az alkotmány ellenére és másoknak sérelmére.

A Tripartitum értelmében a közadónak az illető polgári telekre eső részét nem lehet a többi polgárookra róni és a kiváltságok adásánál alkalmazni szokták azon lényeges záradékot: „*salvo jure alieno*.” Ez még akkor is odaértendő, ha nincs kiírva, mert egyszerű mellőzéssel nem veszti érvényét, hanem csak határozott szavakkal való eltörlés által. Hozzájárul ehhez, hogy a Leopoldi Diploma² és más törvényes rendelkezések a harcias székely nemzetet mentesítették ugyan az adózástól, de a haza fennmaradásának nagy érdeke mégis kényszerítette őket a közterhek elvállalására. Vajjon a panaszos a székelyeknél nagyobb érdemeket szerzett-e, hogy ő több előjogot akar élvezni, mint azok? Vajjon nem szembetűnő igazságtalanság-e ez?

A jelen nyomasztó viszonyok közt sokan a polgárok közül eladni kényszerülnek telkeiket s ha a panaszos azokat lassanként megveszi és az adózás alól kivonja, mily veszedelmes és káros lesz az a városra, s milyen példát fog ezáltal mutatni az utókornak? És mit remélhetnek ezen példából a többi szabad városok,³ mint pld. Kolozsvár? Mit fog ott a vagyonos birtokos nemesség cselekedni, akinek ha szabad lesz ezen példát érvül felhozni, hová fog jutni a polgári rend? Ha pedig nem lesz szabad, nem méltánytalan és jogtalan dolog-e az, hogy nekik a fejedelem és haza kevesebbet enged meg, mint egy, a polgári rendből ujonnan kiemelt személynek? A panaszos érdemeinek ezekéivel való összehasonlítását, — amint írják, — önként elmellőzzük: *ne videamur Minervam feli comparare!*

Az uralkodó legfőbb hatalmát ők nem akarják kétségbe vonni, de azt hiszik, hogy a hatalom nagyságát méltányossággal enyhíteni és az igazságot, mely szilárd alapja a polgárok közti belső békének, s mely biztosítja az Istentől az uralkodókra bízott népeknek jólétét

¹ *Príncipes seu conditionati*. (Fejedelmi feltételeknek neveztetnek azon az Appr. és Const. 2. r. 1. címeibe iktatott szabályok, melyeknek elfogadása s megtartása által volt feltételezve választott nemzeti fejedelmeink uralkodása. (Dósa E.: Erdélyhoni közigazgatás. 45. l.)

² A Leopoldi diploma 14. pontja.

³ Zsigmond kir. 1427.-iki kiváltságlevele királyi városnak nevezi Kézdivásárhelyt, s később is az Appr. Const. p. 3. tit. 78. art. 1. szerint kiváltságai és városi jellege azonosak Marosvárhelyével.

és fennmaradását, a hazai törvények szerint kiszolgáltatni a legdicsősebb dolog!

Kézdivásárhely város kiváltsága előbbi, mint a panaszosé, tehát az nem törölheti el a városét. A Tripartitum mondja, hogy a kiváltság sérelmére válhatik másnak az időre nézve, mivel a másoknak kiváltsága előbb kelt, amelyet ez utóbbi el nem törölhet, még megszüntető záradékkal sem.¹ Ugyancsak a Tripart. mondja: Amennyiben a kiváltság a fejedelem kizárólagos hatalmából ered,... azt mindig meg kell tartanunk, hacsak másoknak nyilván sérelmére nincsen, de ha az nem a fejedelem kizárólagos hatalmából származik,... minthogy mások sérelmét célozza... az ilyen kiváltságnak ereje nincsen.²

Erejét vesztí akkor is, ha másnak tetemes kárára van,... mert különben sem valószínű, hogy az adományozó fejedelem másnak akár jelen, akár jövőbeli jogát tetemesen sérteni akarná.³

A replika további részeiben csak azt ismerik el a kézdivásárhelyiek, amit hiteles tanuvallomások alapján megállapítottak, t. i. hogy Szótsi Istvánnak 3 zsellére és néhány adósa van. Ezek azonban oly szegények, hogy nemcsak marhájuk, de még egy borjufarkuk sincs, s még kevésbé tudnak a város közé adót fizetni. Örökös jogú jobbágyairól egyáltalán nincs tudomásuk.³

A panaszos pénzének és lovainak erőszakos elvétele sem vakmerőségnek nem tekinthető, sem bűnül nem róható fel, mert azon indokból tették, hogy öfelsége adóját hiánytalanul megfizethessék és szolgálatát pontosan teljesíthessék. Különben is tartották magukat a főkormányzók többszöri szigorú rendelkezéséhez és a kir. tábla végleges ítéletéhez, s békés uton többször felszólították Szótsit a fizetésre. Ami pedig a Barabás-féle telek dolgát illeti arról okmányokkal bizonyították be, hogy ellenmondás és per alatt áll, tehát komoly érvül a város ellen fel nem hozható.⁴

Ezek a kézdivásárhelyiek replikájának lényegesebb érvei, melyek a jog és törvény szilárd alapján nyugszanak, de minden

¹ Tripart. Decr. p. 2. tit. 10. par. 1.

² U. o. p. 2. tit. 9. par. 1. és 11.

³ U. o. p. 2. tit. 12. par. 7.

⁴ Városi levéltár: 1734. II. 1. k. Szótsi I. jobbágyairól szóló Relatoria. (Zsellerei: Péter György, egy ismeretlen nevű és Lukács János a fiával, Ferenczel együtt. Adósa: Budai Istvánné és Baglyos Ilona.)

⁵ U. o. 1734. k. *Memoriale et simul replica* oppidi Kézdi-Vásárhelyi deputatorum.

igazuk mellett is csak hosszas küzdelem után érvényesülhettek. Szötsi István azon az alapon remélte kiváltsága végleges biztosítását, hogy a fejedelemnek joga van a kiváltságadásra, s nem vette tekintetbe, hogy e jogot a törvények korlátozzák, különösen azon esetben, ha másoknak előbbi kiváltságait sérti. Úgy igyekezett feltüntetni a dolgot, hogy itt tulajdonkép a legfőbb uralkodói jogkör van csorbítva, tehát nemcsak az ő egyéni sérelméről és káráról van szó, hanem az uralkodó sérthetetlen kiváltságadási jogáról. Jól tudta, hogyha a dolog ilyen színben tűnik fel, a vesztes csak a város lehet.

A bíróságok, mint a főkormányzók, de különösen a kir. tábla, a hazai törvényekhez ragaszkodva, a város kiváltságait sértetlenül fenn akarták tartani, de nyílt ellenkezésbe nem kerülhettek az uralkodói hatalommal, annál kevésbbé, mert annak jogköre nem volt részletesen meghatározva és körvonalozva.

Szötsi mivel látta, hogy a kézdivásárhelyiek erős ellenállása miatt a királyi dekrétum mellett se sikerül ügyét dűlőre juttatnia, félbe hagyta ügye szorgalmazását és kedvezőbb időkre várt. A perben beállott szünetet mindkét fél bizonyítékok gyűjtésére használta fel, de közöttük a nagy ellentétek dacára is némi közeledés észlelhető. Úgy látszik Szötsi a várossal való hosszas pereskedése dacára se vesztette el teljesen népszerűségét polgártársai előtt, mert a város bizalma az 1735.-iki bíróválasztásnál ismét feléje fordult.

Kézdivásárhelyen régi szokás szerint pünkösöd másodnapján szoktak évenként új bírót választani a reformátusok piactéri nagy templomában. 1735 máj. 31.-én, pünkösöd második ünnepén, Szotyori Istvánt, a városnak már két év óta főbíróját, a szenátus ismét első helyen jelölte e tisztségre. A templom előtt összegyűlt polgárság azonban nem hagyta helyben e jelölést, hanem zúgolódott ellene és más jelölést kívánt. Ekkor egyesek elhivatták Szötsi Istvánt és bírónak kezdték választani. Nem tudni biztosan, milyen célzattal történt ez? Vajjon Szötsi kipróbált tehetségére óhajtották-e bízni a város vezetését, vagy azt remélték, hogy a közbizalom hatása alatt megszünteti a várossal való pereskedését és önként lemond nemességéről? Hogy jelölésének valami ilyes célzata is lehetett, mutatja az, hogy szavazás közben felállott a város nótáriusa és ünnepélyesen tiltakozott az ő megválasztása ellen. Felszólította, hogy nemességéről mondjon le s armálisát égesse el, különben nem lehet bíró. *Szötsi*

sokkal többre becsülte nemességét, semhogy erre hajlandó lett volna, sőt kijelentette, nem hogy a bíróságért, de egy ház aranyért se tenné le.¹ Végre újabb kérésre annyit megígért, hogy bírósága ideje alatt nem fog élni nemességével, de ezen kijelentésével nemcsak a nótárius, hanem „más becsületes szenátusbéli emberek“ sem voltak megelégedve. Ezért elállottak jelölésétől és senior Szőcs Istvánt választották meg bírónak, aki 1720-tól 1728-ig már viselte a bíróságot.²

Szőtsi Istvánra a város minden évben kiróttá az adót, s nemcsak a főkormányshézék előtt felpanaszolt 6 lovát és 140 rhénusforintját vette el, hanem ezenkívül még sok pénzét hajtotta fel egyes adósaitól, jöllehet a felhajtott pénzösszegek hátrálékos adóit nem fedezték teljesen.

A következő adók voltak rá kiróva 1732—38-ig.³

1732-ben	20 magyar forint.
„ 33-ban	25 „ „ „ „
„ 34-ben	30 „ „ „ „
„ 35-ben	40 „ „ „ „
„ 36-ban	30 „ „ „ „
„ 37-ben	40 „ „ „ „
„ 38-ban	40 „ „ „ „

1736-ban 30 m. forint volt Szőtsire kiróva és ugyanakkor a 206 adózó polgár közül az utána következő legtöbb adót fizető Turóczi Sándor csak 18 frt.-ot fizet.³

Ha fel is tesszük, amit Szőtsi panaszol, hogy őt nagyobb adóval terhelték, mint amennyi megilletné, mégis kétségtelen, hogy ezidőben ő volt a város leggazdagabb polgára.

Az ugyanezen évben adózásra kötelezett, a városban lakó 49 zsellér közül 3 szerepel, mint az övé, 6 frt. adóval.⁴

Szőtsi, amint látjuk, hiába maradt meg állhatatosan a nem-adózás elve mellett, mert a város talált módot az adóbehajtásnak legalább részleges keresztülvitelére. Szőtsi nem tudta megakadályozni évi adójának erőszakos behajtását, s látva, hogy nemességének ránézve legértékesebb előjogát, az adómentességet nem tudja

¹ Városi levéltár: 1736. II. 20 (28). k. *Inquisitoria Relatoria*.

² Az 1735-iki kézdivásárhelyi bíróválasztást bővebben leírtam a „*Székelv Ujság*“ 1914 ápr. 12.-iki 41. számában.

³ U. o. 1752. k. *Resolutio*.

⁴ Dr. Török Andor polgármester úr jegyzetei alapján.

⁵ Péter György 2 frt., Lukács János 2 frt. és Lukács Ferkó 2 frt.

érvényesíteni, már nemességét is kevesebbre becsülte. Így, mikor a város közbizalma 1738-ban ismét bírónak jelölte, elfogadta a választást.

Erre vezérelhette őt még inkább azon körülmény, hogy már ezidőben is szokásban volt, ami később a város törvénykönyvében az újabb határozatok közt szerepelt, t. i.: „*A város főbírája, míg officiumában fungál a contributione exemptus legyen, defuncto vero officio adózzék.*“¹

Így az adómentességet, amit eddig semmi módon sem tudott elérni, most törvényes alapon igényelhetette. Három évi főbíráskodásáról 1738 máj. 28.-án adott számot senior Szöcs István addigi bíró s átadta a város kasszájában levő 733 rhénusforint és 17 dénár készpénzt.² *Szötsi István átvévén hivatalát, 6 éven át, egészen 1744 pünkösdjéig viselte a főbírósgot s ez idő alatt teljesen mentes volt minden adózástól és köztehertől.*

Mikor bíróvá választották, csak szóbeli ígéretet tett arra, hogy nemességét nem fogja használni és armálisát a város levéltárában fogja elhelyezni. A város, megunva az eddigi sok huza-vonát, megelégedett e nyilatkozattal. Azonban ez csak ígéret maradt s ez a határozatlanság, hogy Szötsi tulajdonkép hivatalosan nem mondott le nemességéről, később ismét nagy ellentétek forrása és a félig-meddig elaludt per újra-felélesztésének oka lett.

Szötsi István 1744-ben letette bírói hivatalát, de mint assessor még évekig tagja maradt a szenátusnak, mígnem testi erőinek megfogyatkozása miatt, túl lévén már a 70.-ik évén, vissza nem vonult teljesen a közéleti szerepléstől. *Bírói hivatalának letétele után 1744-ben önként kezdett adózni és ezt egész 1749-ig ellenkezés nélkül tette. E cselekedete döntő jelentőségű volt, hisz eddig minden lehető módon és eszközzel ellentállott az adófizetésnek, s most önkéntes adófizetésével a város álláspontját látszott igazolni és az előtt meghajolni. Szötsit ezen, eddigi határozott és következetes eljárásával homlokegyenest ellenkező lépésre nem saját jobb belátása, hanem a viszonyok kényszerítő ereje vitte rá.*

Nagy Frigyes porosz király 1744-ben indította meg második támadását Mária Terézia ellen, s a királynő elrendelte az általános insurrectiót. Szötsi Istvánnak, mint nemes embernek, szintén hadba

¹ „Kézdi Vásárhely várossának törvényes könyve.“ 15. l. 6. p. (Újabb határozatok 1754 utánról.)

² U. o. 133. l.

kellett volna szállania, ő azonban maga mellé vette a város bíráját és magát „contribuens civisnek“ vallván sem fel nem ült a többi nemessel, sem fel nem iratta magát közéjük.

Mikor Erdélyben elrendeltetett ezen insurrectio, „Szebenben hongyülés lőn, s hosszas vita után nov. 12.-én azon határozat kelt, hogy ehelyett 1000 lovast állítsanak.“¹ Ezen erdélyi regiment felállítására, melyhez minden háromszéki nemes ember 14 magyar forinttal járult, Szőtsi semmit sem fizetett.²

Szőtsi e viselkedésével a nemesi kötelességek teljesítése alól kivonta magát, tehát nem igényelhetette a nemesi jogokat sem, annál kevésbbé, mert önként városi polgárnak vallotta magát. Így nem saját elhatározásából, hanem inkább e kényszerítő okok alapján lett hajlandó az adófizetésre. Assessor korában az ő jelenlétében osztották fel a szenátusban az egyes telkekre eső adót s ő maga is részt vett saját adójának megállapításában és azt meg is fizette önként egészen 1749-ig.

Azonban 1750-ben az általános (adó)összeírás alkalmával a város Szőtsi minden vagyonát és telkét, amit önként feladott, mint kétségtelen polgári telket iratta fel. Ezt a még mindig meg nem semmisített kir. táblai ítélet és az ő eddigi viselkedése alapján jogosan tehetette. Szőtsi azonban, úgy látszik megelégedte néhány éven át a polgári kötelességek teljesítését és ismét megpróbálta nemesi jogainak érvényesítését. Megragadta az alkalmat s a város eljárása ellen tiltakozva, most már harmadszor kezdte szorgalmazni a főkormányshoz előtt a majdnem 20 év óta pihenő ügyét.

¹ Kővári László : Erdély történelme. VI. k. 114. l.

² Városi levéltár : 1752, II. 9. Előterjesztés,

A per harmadik szakasza.

A pert kezdő tényekhez tartozván az intés, Szötsi István 1751 febr. 4.-én Eröss György sárfalvi és Benke Lőrinc oroszfalvi lófők által meginttette a kézdivásárhelyieket, nehogy öfelsége dekrétuma ellen valamit merészellenek tenni. Egyszersmind arra is felszólította őket, hogy adják vissza erőszakosan elvett javait, különben a főkörmányszék előtt fel fogja újítani perét.¹

A város erre azzal felelt, mivel Szötsi az 1749. évről se fizette meg teljesen az adóját és az 1738. év, vagyis bírósága előtti időből is hátrálékban maradt, illetőleg elkobzott javainak értéke nem fedezte teljesen az adóját, hogy hivatalosan felszólította a fizetésre. 1751 jun. 3.-án válaszolt Szötsi s szemrehányásokat téve, újból megtagadta az adófizetést. Szerinte lovainak 32 forintra való becslése nem fejezi ki az ő valódi kárát, mert gazdálkodó ember lévén, a legszorgosabb munka idején elfogott lovainak értéke ránézve sokkal nagyobb volt. De leginkább zokon esett neki, hogy Szotyori István akkori főbíró kiválasztotta két legjobb lovát s mindennap a város szekerebe fogatván, az ő szemeláttára kocsizott. Lovainak értékét ő, a hivatalos 32 frt. becsléstől eltérően, 105 frt.-ra tette s ehhez hozzáadván egyes adósaitól úgy régebben, mint újabban felhajtott pénzösszegeket, azt igyekezett kimutatni, hogy még neki van követelni valója a városon, mert elkobzott javainak összege jóval felülmulja a rá kirótt adókat.²

Figyelmeztette egyuttal a várost, mivel közelebbről úgyis véglegesen eldől az ügyük és ő „*quia amicus personae et inimicus causae*,” ne engedje, hogy egyesek e per miatt őt és az övéit fenyegetessék és illetlen szavakkal illessék.³

¹ Városi levéltár.: 1751. II. 4. k. *Admonitio* másolata.

² Szötsi itt és még több helyen is állandóan 7 lovát emlegeti, holott első panaszában ő is csak 6 lóról tesz említést és a hivatalos becslés is 6-ról szól. A pénzösszegeket is állandóan túlozni törekszik, hogy sérelme annál nagyobbnak tűnjék fel.

³ Városi levéltár.: 1751. VI. 3. k. eredeti.

Ugyanezen időben a főkormányshékhéz is beterjesztette folyamodását, melyben elősorolja eddigi sérelmeit és ügyének folyását, s igéri hiteles okiratokkal annak bebizonyítását, hogy a „*fejedelmek nemes Erdély országában civilis fundusokat immunitáltak, nobilitáltak.*“ Ezen az alapon kívánja ő is nemesi adómentességének érvényesítését.¹

Felhossa azt is ügyének támogatására s *Dombi János* kézdiszéki és *Donáth György* miklósvár-széki alkirálybírák és országgyűlési követek tanuskodásával igazolja, hogy az országgyűlésen épen jelenlevő vejének, *Turóczi (Jeszenszky) Istvánnak*, 1751 okt. 9.-én ígéretet tett Kézdivásárhelynek szintén ott levő főbírája és követe, *Kováts Sámuel*, hogy ügyének végleges elintézéséig a város nem fogja kényszeríteni őt semmiféle rendes vagy rendkívüli adónak megfizetésére, hanem tetszésére bízza, akar-e addig is adózni vagy nem?² E megállapodás dacára mégis rá akarja kényszeríteni az adózásra.

A gróf *Haller János* gubernátor és báró *Jósinczi József* főkormányshéki titkár aláírásával 1751 dec. 3.-án küldött leirat erélyes hangon szólítja fel a kézdivásárhelyieket, hogy hagyjanak fel Szótsi István háborgatásával és az ügy elintézésére a febr. első hetében kezdődő főkormányshéki ülésszakon jelenjenek meg.³ Egyszersmind arra is felszólítja őket, hogy a Szótsi István által beterjesztett 7 kérdésre hiteles és pontos feleletet adjanak.

A város Szótsi kérésére az ő rá 1721-iki megneimesítése óta kivetett adók hiteles összegét csak 1732 óta tudta kimutatni, mert az ezt megelőző évben, mikor Szótsi háza is elégett, *Benkő István* akkori városi jegyzőnél ott égtek a *Regestrumos és Repartitiós könyvek.*⁴ Kimutatta, hogy 1751-ben a Szótsi adósaitól régebben felhajtott összegeken kívül még 153 forintot hajtott be 1738 előtti hátrálékában. A 6 elfogott ló közül kettőt a város használt, négyet pedig eladott. Ezeknek ára a város kasszájába folyt be.

Szótsi bár megtagadta az adófizetést és perét megújította, mégis előrelátásból elküldte egyik vejét, László Andrást, az 1752.-iki adónak előre való elosztása alkalmával a városi tanácshoz. Ez előterjesztette, hogy Szótsi öregeje és elerőtlenedése miatt

¹ Városi levéltár.: 1751. k. *Instantia* másolata.

² U. o. 1751. X. 9. k. *Copia*.

³ Városi levéltár.: 1751. XII. 3. k. eredeti.

⁴ 1732—38 közötti adóinak kimutatását már előbb közöltem.

vagyonának legnagyobb részét átadta vejeinek, s kérte, hogy erre való tekintettel méltányos összeggel terheljék meg.

A város Szótsi jobbágysaira és zselléreire a következő adókat róttta ki az utóbbi két évben:

	1751		1752	
	Rh. frt.	d	Rh. frt.	d
Jobbágysok:				
Péter György	2	—	2	30
Lukács Ferenc	1	30	2	—
Korda György	2	—	3	—
Zsellérek:				
Intze Keresztesné	—	48	1	—
Jantsó Gáborné	1	—	2	—
Lengyel Tamásné	—	—	1	—
Összesen:	6	78	11	30

1752-ben magára Szótsire 24 rh. frt. adó volt kiróva, ami előbbi adóihoz képest mérsékelt összeg, míg jobbágysai és zsellérei együtt 11 rh. frt. 30 dénárt fizettek.¹ A vagyona után tehát összesen 35 frt. 30 dénár esett reá.²

Szótsi adóinak ezen hiteles kimutatása után a város első-sorban Kováts Sámuel főbíró hibáját akarta helyrehozni, aki magánbeszélgetés közben azon kijelentést tette, hogy a város Szótsit a per bevégeztéig nem fogja háborgatni: *melly igéreti ellen megírt Kováts Sámuel ő kegyelmének (mint hogy instructiójában nem adta volt a megírt senatus, hogy valamire igérje magát)*

¹ Az iratok úgy emlegetik Szótsi jobbágysait, hogy jobbágysok vagy cselédek és zselléreik, hogy zsellérek vagy adósok. 1734-ben a város csak 3 zsellérét és néhány adósát ismerte el, most pedig 3 örökös jogú jobbágysáról is tud, akik egynek kivételével azonosak az 1734-ben szereplő zsellérekkel.

² Városi levéltár; 1751. XII. k. *Resolutio*.

solemniter protestát és contradicál az említett egész communitas képeben iterum atque iterum."¹

E hivatalos tiltakozáson kívül Szótsinek a főkörmányszékhez benyújtott panaszaira elküldte a város a maga feleletét és az 1752.-iki februári ülészekon Szebenben újabb előterjesztést tett.

Újabb érvül felhozta, hogy a fejedelem, ha egyes polgári telkeket megnesemesít, saját kárára cselekszik, mert azok *pura fiscalitások* lévén, a nemesítés által megszűnik a királyi jog. Másrészt nem hihető, hogy egy magánember kiváltsága egy egész város kiváltságával szemben megállhasson. Ezt a törvény is határozottan megerősíti.² Szótsi viselkedését pedig egyenesen döntő jelentőségűnek tüntetik fel. Ugyanis ő a bírói hivatalnak minden kényszerítés nélkül való újra elvállalásával nemességét maga is mellőzte és megesküdütt, hogy a város minden kiváltságát és szabadságát megtartja. Ha most mégis a város ellen tör, az nem egyéb nyílt esküszegésnél.

Még ennél is lényegesebb, hogy bírói hivatalának letétele után, Nagy Frigyes 1744.-iki második támadásakor, se fel nem iratta magát a nemesek közé, se velük együtt hadba nem szállott, se a háromszéki nemesekkel együtt nem fizette meg a ráeső 14 m. forintot, hanem Szócs István bíróval hivatalosan bizonyítottatta, hogy ő adózó polgár. Így a nemesi köteleességek teljesítése alól kibujt, ellenben a város minden javaival (korcsomával, piacon való árulattással stb.) úgy élt, mind a többi polgár.³

Kétségtelen ezen érveknek alapossága és döntő jelentősége, hisz Szótsi Istvánnak egész eddigi viselkedése azt mutatta, hogy ő csak a maga egyéni hasznát tekinti s ennek előmozdítására minden lehető eszközt megragad. Többszöri és hosszas hivataloskodása idején, mert 8. évig volt a város jegyzője és 15 évig főbírája, alaposan megismerte a város privilégiumait és minden ügyét-baját, s most nem átalotta a kitanult gyöngéket a város ellen felhasználni. Megfeledezett a szülővárosa és polgártársai iránt tartozó háláról, akik annyiszor tüntették ki bizalmukkal, mikor a Rákóczi szabadságharca alatti válságos időkben főbíróvá választották s főbírósa idején, de később is többször küldték követül az

³ Városi levéltár.: 1752. II. 9. k. *Előterjesztés.*

² U. o. 1752. II. 5. k. *Protestatio.*

³ Comp. Const. p. 3. tit. 8. art. 8.

országgyűlésre. Elfeledte azt, hogy saját tehetségén és akaraterején kívül sokat köszönhet városának és polgártársainak is.

Mikor megnevesítését kieszközölte, főleg az adómentesség elnyerése volt a célja, de mivel a város erőszakosan is beszedte adóit, újból bíróságot vállalt, hogy e címen ne kelljen adóznia. Mikor pedig annyszor hangoztatott nemessége nemcsak nemesi jogainak gyakorlására, hanem nemesi kötelességeinek teljesítésére is alkalmat adott, önként adózó polgárnak vallotta magát, hogy ne kelljen hadba szállania és ne kelljen a többi nemesekkel együtt fizetnie.

Kézdivásárhely eme tényeket hozta fel ellenérvül Szőtsi panaszaire, de az ügy érdemleges tárgyalásába nem akart bocsátkozni. Hivatkozott a kir. tábla ítéletére, mely nem engedte meg ellenfelüknek a felebbezést s mivel ő akkor ennek ellene nem mondott, hallgatása vagy hanyagsága miatt az ítélet jogerőssé vált. A főkörmányszék előtt ez az ügy fel nem eleveníthető, mert „mikor valamely peres ügy törvényes eljárás után befejezéshez jut és valaki azt a fejedelem kegyelme és perújítás megengedése nélkül másodízben újból feleleveníti, akkor az legott patvarkodást követ el.“¹

A kir. dekrétum, mely felszólította 1731-ben a főkörmányszéket, hogy öfelségének őszinte felvilágosítással szolgáljon, nem rendelte el a perújítást. Mindamellett, ha elfogadható lenne is ez perújítási engedélynek, kifogást emelnek mind a főkörmányszék illetékessége, mind a perfolyam ellen.

A főkörmányszék ellen azért, mert a pert ugyanazon fórum, tehát a tábla előtt kellett volna megújítani. A perfolyam ellen azért, mert a perújítást elrendelő kir. dekrétumot a jegyző pecsétjével ellátva a megszabott időn belül az ítélőmester elé kellett volna terjeszteni és az alpereseket nyolcadnapra a kir. tábla elébe idézni. Mindez nem történt meg, tehát a mulasztás miatt az egész eljárás érvénytelen.

Hibázott a felperes már akkor, mikor habozott és hallgatólagosan alávetette magát a táblai ítéletnek. Még inkább hibázott a bíróság elvállalása és azután az adózás önkéntes teljesítése által. Így saját jószántából és nem kényszerítve helyezte magát igényelt nemességének birtokán kívül. Mindeme hibáit csak a fejedelem perújítási engedélye alapján hozhatná helyre, ámbár a hazai törvények a fejedelmek ilyen törvényen kívüli kegyelmét seholsem támogatják.¹

¹ Városi levéltár: 1752. II. k. latin eredeti.

Kéri végül az alperesek, hogy Szötsi a patvarkodás megkísértése miatt a törvényes büntetéssel sújtsassék.¹

A főkormánysszék bár nem állapította meg a patvarkodást, de időközben őfelsége 1731.-iki dekrétumának meghagyása szerint össze tudósítást küldött fel az udvarhoz. Ebben, úgy látszik, magáévá tette a kézdivásárhelyiek azon felfogását, hogy ezen ügy kir. kegyelem útján való újrafelvétele esetén is csak törvényes alapon és a törvény által meghatározott módon folytatható.

Ezen előterjesztésre Mária Terézia 1752 ápr. 27.-én Bécsben kelt leiratában² elismeri, hogy a kiváltságoknak azon záradéka, mely szerint „*más jogának épségben tartásával (salvo jure alieno)*“ engedélyeztetnek, törvényes alapot nyújt az érdekelteknek az ellenállásra, azon esetet kivéve, ha ez a fejedelmi jog sérelmére történik.

Egyébiránt „*itt legkegyelmesebben elhatároztuk, hogy ez a Szötsi I., ha tovább is perelni akar, új kegyelmünk alapján ezen ügyét a jog rendes folyása szerint a kir. tábla előtt feleleveníthesse, innen felebbezhessen hozzátok (főkormánysszék) és végül töletek folyamodhasson a mi Felségünkhöz.*“³

E kir. leirattal a dolog tulajdonkép oda került vissza, ahol 1731-ben a kir. tábla előtt megszakadt és Szötsi semmi pozitív eredményt nem ért el azon kívül, hogy a kir. tábla ítéletének 21 éven át nem engedelmeskedett.

Ránézve nem volt kedvező a dolog ilyen elintézése, hisz ő ép a felsőbb fórumoktól remélte, hogy a fejedelem sérthetetlen kiváltságadási joga alapján neki fognak igazságot szolgáltatni. Azonban a felsőbb fórumok is a kézdivásárhelyiek által bebízott törvényes alapra helyezkedve, ragaszkodtak a törvény által megszabott rendhez. Hiába próbálta meg tehát törvényen kívüli módon kiváltsága érvényesítését, mert kir. kegyelemmel való törvényes perújításra utasítottatott és a felebbezési jog megadása az ügy

¹ A patvarkodás (calumnia) ügydöntő kifogás lévén, a felperes örökre elveszti jogát perének megújítására.

² Városi levéltár: 1752. IV. 27. k. *Rescriptum* in causa d. St. Szötsi copiatum.

³ Hinc clementissime resolvimus, ut idem Stephanus Szötsi, si ulterius quoque procedere velit, ordinario juris cursu causam hanc novi gratiosi beneficio in Tabula Regia Judiciaria resciscitare valeat, appellatione inde ad vos, et demum a vobis recursum ad Majestatem nostram. (Városi levéltár: 1752. IV. 27. k. *Rescript. cop.*)

beláthatatlan időre való elhúzásával biztatott, hisz 31 évi pereskedés után újból az első fórum elé került vissza az ügy.

A főkormányzók a leirat alapján felhívta Kézdivásárhely városát, hogy az augusztusban kezdődő szebeni országgyűlésre olyan utasításokat adjon követeknek, hogy azok az ügyhöz hozzászólhassanak és a tárgyalást lehetővé tegyék.¹

Kézdivásárhely a Szebenbe 1752 aug. 21-re összehívott országgyűlésre Kováts Sámuel főbírói küldte „cum suo adjuncto“, Kováts József jegyzővel együtt.²

A város írásbeli utasítást adott nekik több ügyre, köztük a Szőtsi-féle ügyre vonatkozólag is. Elsősorban azt teszi kötelességévé a deputátusnak, hogy kérje Mária Terézia leiratának a várossal való közlését s ha elnyeri, ismeretterjesztse azt meg nemcsak a prókátorral, hanem a „fiscalis directorral“ is,³ „mivel regius fundus lévén Vásárhely, mind a nemes haza törvényinek praejudiciumára, mind ő Felségének kárára lenne a városokon levő civilis fundusoknak nobilitatiojuk.“ Egyébiránt a deputátus „mindenekben a nemes haza törvénye szerint defendálja a causát... et quod optimum foret faciendum.“⁴

Az ügyben a követek halasztást eszközöltek ki s így a kir. tábla előtt az ügyben újabb lépés csak 1754 máj. 7.-én⁵ történt.

Ekkor a főkormányzók hivatkozott arra, hogy a felperes Szőtsi István ügyvédje időközben hiteles bizonyítékokat terjesztett elő, melyek szerint más városokban, de magában Vásárhelyen is vannak nemesi előjogaikat sértetlenül élvező személyek és megvilágította, hogy hasonló kiváltságok engedélyezésénél tulajdonkép mi a fejedelem joga és mit lehet más jogára sérelmesnek tekinteni.

¹ Városi levéltár: 1752. VIII. 3. k. eredeti.

² A követküldésre vonatkozólag általában azt látjuk, hogy Kézdivásárhely városa a főbírói és a magisztrátus valamelyik tagját szokta követül küldeni. Ez azonban nem volt kötelező erejű szokás, mert néha más tekintélyes és ahhoz értő városi polgárt is küldtek követül. Pld. Szőtsi I. főbíróága után is többször jelent meg az országgyűlés és a főkormányzók előtt, mint városa megbízottja és követe.

³ A „fiscalis director“ közfelperesnek is nevezetik azon okból, mivel a polgári köztársaságot érdeklő mind polgári, mint büntető pereket hivatalánál fogva, mint felperes kezdi és folytatja. (Dósa E.: Erdélyhoni magánjogtan 163. 1.)

⁴ Városi levéltár: 1752. VIII. 2. k. *Instructio*.

⁵ U. o. 1754. V. 7. k. latin másolat.

E bizonyítékok alapján remélheti is a felperes a kir. tábla előtt ügyének az előbbinél kedvezőbb elintézését, annál is inkább, mert őfelsége is elhatározta a jelen eset kapcsán a peres ügyekben bármiképen felmerülő ártalmas eseteknek és tévedéseknek kiküszöbölését és megváltoztatását.

A főkormányszéki leirat további részeiben intézkedik, hogy a kézdivásárhelyiek nyolcadnapra a kir. tábla elébe idéztessenek s ott új ítéletet és igazságot nyerjenek.

Szötsi perének eddigi folyása alatt a kir. tábla, de maga a főkormányszék is inkább a kézdivásárhelyiek jogos álláspontját látszott elfogadni és egy polgárával szemben magának a városnak a kiváltságát óhajtotta fenntartani. E legújabb főkormányszéki leirat azonban felsőbb utasításra már Szötsi álláspontjához közeledett, holott éppen újabb viselkedése: a bíróság elvállalása, az adózás önkéntes teljesítése és a nemesi kötelességek alól való kibujás még kevesebb jogot és erkölcsi alapot adhattak Szötsinek az ő előtte legbecsesebb nemesi előjognak, az adó- és köztehermentességnek igénylésére. A főkormányszék nézetének megváltozását előidézhatték a Szötsi, illetőleg ügyvédje által hasonló nemesítési esetekről, bizonyára egyoldalú megvilágításban beterjesztett példák, még inkább azonban az uralkodói jogkör újból való szóba hozatala és az új uralkodónak, Mária Teréziának a nemességet deldelgető, de erőskezü uralma. Az egyes hivatalok, sőt maguk a bíróságok és a főkormányszék is, csak kis mértékben tudták önállóságukat megőrizni s az udvartól való függésük mind erősebb lett. A Szötsi által újabban felhozott érveken kívül valószínűleg ez okoknak tulajdonítható a főkormányszék ezen ügyben előbb elfoglalt álláspontjának megváltozása.

A főkormányszék legutóbbi leiratával, mely Szötsi ügyének kedvező elintézését helyezte kilátásba, megszűnnek a közvetlenül e perre vonatkozó adatok. Úgy látszik Szötsi részben előregedése miatt, részben pedig azért hagyta félbe a pereskedést, mikor már közel volt célja eléréséhez, mert vagyonát teljesen szétosztotta gyermekei között s így céltalannak tartotta az adómentességért való további küzdelmet. E feltevés mellett szól azon tény is, hogy egyik veje, ikafalvi László András, már 1751-ben azon a címen kérte Szötsi adójának leszállítását, hogy vagyona nagy részét átadta gyermekeinek, illetőleg vejeknek.

1754-ben már teljesen szét volt osztva minden vagyona, de

most egyik veje, ép az említett ikafalvi László András, tagadta meg az adófizetést azon az alapon, hogy ő nemes ember, holott Szötsi Istvánnak „contributio alatt voltanak és ma is az alatt vannak contradictio alatt lévén (levő) jószágá és hozzátartozó civilis jurisdictio alatt levő mindennemű szántóföldei, ... s az 1750. esztendőben végben ment domestica rg. conscriptiókor is conscribáltatott, maga önként fel adván facultassait.“

A főkörmányszék erre 1755 febr. 5.-én azon határozatot hozta, hogy: *ha a telek polgári, mind ez, mind más hasonló megadóztatandók; ha azonban a telek megnevesített s a nem régen történt összeírásba se került bele, előjogában megtartandó.*¹

E rendelkezés alapján László András kötelezve lett volna a feleségének, Szötsi Máriának jutott ház és földek után való adózásra, különösen, ha a polgári jogokat is gyakorolni akarta. Mivel azonban ő, illetőleg felesége nem akart adózni, a város megakadályozta őket a „körösmároltatásban s a vas és egyéb árultatásban.“ Szötsi Mária ezért panaszt emelt a főkörmányszéknél 1757-ben. Hivatkozott arra, hogy a városban lakó cselédje adózik a város közé és más szolgálatokat is teljesít, s hogy ő is adózik minden belső és külső javairól.

A főkörmányszéknek ez ügyben kelt leiratára a város 1758 jún. 3.-án azt felelte és bizonyította, hogy Szötsi Mária asszony nem adózik a város közé s így „non est par in supportando onere, ergo neque potest se parem facere in accipiendis beneficiis.“²

Erre a főkörmányszék azon méltányos választ adta 1758 jún. 9.-én, hogy „*ha Szötsi Mária a polgári javakban részesülni akar, tartozik minden polgári terhet is a többi polgárokkal egyenlő arányban és mértékben viselni.*“³

E főkörmányszéki rendelkezéssel végleg elintéződik a Szötsi-féle telkek sorsa és véglegesen az adózásra kötelezett telkek maradnak, mert később a város, mint jó példára hivatkozik László András viselkedésére, aki „*nemes ember, a nemes 2 székeknek regius perceptora, mégis sine renitentia contribuál az itten levő procreatiojáról, plebeum servitiumról is egyezkedett conveniálni.*“⁴

¹ Városi levéltár: 1755. II. 5. k. latin eredeti.

² U. o. 1758. VI. 8. k. *Instantia*.

³ „Si Maria Szötsi beneficia civica capere vult, tenetur etiam omnia onera civica aequali cum reliquis civibus proportione ac mensura supportare.“ (Városi levéltár: 1761 után kelt kézirat.)

⁴ U. o. 1761 után k. kézirat.

Szőtsi István másik veje, *Turóczi (Jeszenszky) István*, mint városi polgárnak a fia, valamint harmadik veje, *Szentannai Mihály ref. predikátor*, polgári telkeikről minden ellenvetés nélkül adóztak. *Igy Szőtsi István 33 évi hosszas perlekedés után, amelyben minden lehető eszközt és módot felhasznált nemesi adómentességének elnyerésére, sikert nem ért el, s már élete végén kétségtelen adózás alatt állottak összes házai és földjei.*

Szőtsi István családja.¹

Nemes kézdivásárhelyi *Szőtsi István* (1675—1760)

Hankó Erzsébet

Kristóf

Klára

Krisztina

Mária

nemes ikafalvi

1. férje: *Albert József*

pákéi ref. pap † 1744.

Turóczi (Jeszenszky) István

† 1751 Borosbocsárdon

László András

Fruzsina Mátyás József

Sándor József István Dániel

f. *Szőcs Sámuel*

szenátor

2. férje: *Szentannai Mihály*

zabolai ref. pap.

Erzsébet

Szőtsi Istvánnak egyetlen fia volt Kristóf, akivel úgy látszik fiágon kihalt a *nemes kézdivásárhelyi Szőtsi-család*, mert később a városi lakosok között Szőtsiek nem szerepelnek.

Nevét azonban fenntartotta egy határrész, mely Kézdivásárhely városától keletre, Oroszfalu község felé fekszik, s amelyet eddig *Szőtsi nádjának* neveztek. Újabban azonban lecsapolták ezt a zombékos területet és legelőnek használják. Így a nádznak eltűnével el fog enyészni a Szőtsi neve is, holott a XVIII. század közepén városában első helyre emelkedett mind kiváló szellemi képességeinél, mind vagyonánál fogva.

Már fiatal korában, mint városa jegyzője, majd főbírája, nagy becsvágyának és a közügyek iránt való fogékonyságának számos tanujelét adta. Kétségtelen érdeme, hogy ő vetette meg a város

¹ Részben dr. Török Andor polgármester úr genealogiai jegyzetei és a kvhelyi ref. egyház anyakönyve, részben más levéltári adatok alapján.

„Törvényes Könyvének“ az alapját, s az első 42 cikkelyt abban maga szerkesztette, s hogy úgy jegyzősege, mint főbírósa idején nagy ügyességgel és eréllyel vitte városa ügyeit. Még a várossal való pereskedése közben is többször jelölik bírónak s éppen ez mutatja, hogy előbbi hivataloskodása polgártársainak általános megelégedésével találkozott. Kitűnő hivatalnok, szorgalmas gazda és nagy vagyongyűjtő volt, de ép a vagyona növelésére fordított tulságos igyekezete és az adómentességért folytatott hosszas küzdelme az ő erősen anyagias gondolkozásmódjáról tesznek tanúságot.

Kár, hogy tudását és kétségtelenül nagy energiájának java-részét a szülővárosával való eredménytelen pereskedésre és nem városának emelésére és fejlesztésére fordította. Pedig éppen ezidőben lett volna szüksége a városnak arra, hogy elsősorban saját fiai tartsák tiszteletben kiváltságait, hisz néhány évvel utóbb, a székely határőrség szervezésekor a katonai kormányzat úgyse vette semmibe a régi jogokat és kiváltságokat.

Szőtsi István nemcsak városában, mint jegyző, főbíró és sokszor, mint országgyűlési követ, hanem a ref. egyházban is vezető szerepet játszott. Nagy tekintélyét bizonyítja az is, hogy elhalálozása alkalmával holttestét 3 hétig tartották ravatalon s fényes temetéssel tették sírba.

1760 január 7.-én „holt meg nemes Szőtsi I. úr, 9.-dik koporsóba tétetett egy predikatzioval; 27.-ik el temettetett két predikatziokkal és egy magyar oratzioval.

Predikállottanak tisz. Wass Gábor kézdi és tisz. Bartha András orbai esperes uraimék, magam pedig ts. Wass Sámuel k. vásár-hellyi predikátor oráltam.“¹

¹ Kézdivásárhelyi ref. egyház anyakönyve : 674. l.

A nemesség és papság közteherviselése Kézdivásárhely városában.

*Kézdivásárhely városi kiváltságának legrégibb okirata Zsigmond király 1427 máj. 9.-én kelt parancslevele,*¹ melynek szövege azt mutatja, hogy kiváltságát a város még előbb nyerhette és pedig valószínűleg szintén Zsigmondtól.

Kézdivásárhely ez okiratban királyi városnak² van nevezve s szabadalmi és kiváltsági Marosvásárhelyéi³ szerint adattak, amire a város későbbi időkben sokszor hivatkozott is. Míg azonban Kézdivásárhely már kicsinységénél fogva sem tudta fenntartani rangját s később mezővárossá süllyedt, addig Marosvásárhely jó földrajzi helyzeténél fogva tovább fejlődött és fenntartotta előbbi rangját, illetőleg régi kiváltsága alapján újat eszközölt ki.

Kézdivásárhely széleskörű önkormányzatot nyert a Zsigmond királytól kapott kiváltságlevelében, amelyet a későbbi magyar királyok és erdélyi fejedelmek csaknem kivétel nélkül megerősítettek, sőt egyesek közülük a várost még újabb kiváltságokkal és szabadságokkal is felruházták.⁴

A város azonban számos és sokszor megerősített kiváltságainak sok esetben nem tudott érvényt szerezni, *mert mind Zsigmond király, mind a nemzeti fejedelmek számos parancsolata csak írott malaszt maradt s a város polgárai sok „sanyargatásoknak” voltak kitéve ezután is a szék prefektusai és a vidék hatalmas oligarkái részéről.*⁵

¹ Eredetije Kézdivásárhely város levéltárában. (Izabella királynénak Báthory G. által átírt megerősítő levele alapján közölve: Szádeczky L. Székely oklt. I. k. 122—24. l.)

² Az okirat „*civitas seu oppidum*”-ot emleget állandóan, Kállay F. szerint azonban (Históriai ért. 123. l.) *oppidumot* kell értenünk.

³ Később az Appr. Const. p. 3. tit. 78. art. 1. is aszerint hagyta helyben Kézdivásárhely kiváltságait, mint a marosvásárhelyiekét.

⁴ E kiváltságlevelek eredetije a városi levéltárban.

⁵ Háromszék-vm. Emlékkönyve. 104. l.

A város lakossága általában fel volt mentve a fegyverviselés és hadkötelezettség alól, de ehelyett időnként bizonyos szolgálatokat kellett teljesítenie. Ha azonban külső ellenség támadása következtében vagy bármiképpen veszélyben forgott a haza, a fejedelem harcba szólíthatta a kiváltságos székely városok lakóit, tehát a kézdivásárhelyeket is.

Az eredeti kiváltságlevél a várost kivette a szék joghatósága alól és felmentette minden rovatal, adó és egyéb taxák fizetésétől, a későbbi időkben azonban eleinte csak egyes esetekben, majd állandóan fizet hadiadót.

Kerek összegben adózó (taxás) városok Kolozsvár, Kézdivásárhely stb. A többi város porták szerint fizet.¹

A fejedelmi korban Kézdivásárhely már a kiváltságolt mezővárosok (oppida privilegiata) között szerepel² s Erdélynek *Habsburg-uralom* alá kerülése után adója, mint más városoknak is, állandóan növekvő irányt mutat. Mivel Kézdivásárhely taxás város volt, a rá kirótt adót és egyéb szolgálatokat arra való tekintet nélkül kellett teljesítenie, hogy a város összes lakosai részt vesznek-e a közterhek hordozásában, vagy csak a lakosság egy része.

Mind a város kiváltsága, mind a méltányosság amellett szólott, hogy a város javait élvező polgárok egyformán vegyenek részt a terhek hordozásában is. Ez elv érvényesítésénél azonban összeütközésbe került a város kiváltsága a nemesség adómentességi előjogával. A város minden egyes esetben tiltakozott minden kiváltság ellen, mely az övével ellenkezett, s különösen azon kiváltságát igyekezett következetes és határozott eljárásával fenntartani, hogy a városban levő minden polgári telekről, már pedig mást nem ismert el, adózni kellett.

Kézdivásárhely városa tulajdonképpen *Torja* község határára feküdt, amit eredeti neve, *Torjavására* is mutat. Városi rangra emeléskor kétségtelenül kellett benne lennie több eredetileg nemesi teleknek. E telkek az idők folyamán teljesen polgári telkekké váltak tekintet nélkül tulajdonosaik polgári vagy nemesi voltára. Az első, eddigelé ismeretes összeütközés is egy nem eredetileg nemesi, hanem megnemesített telek miatt történt. E telek tulajdonosa *Hodor*

¹ Dr. Biró Vencel : Az erdélyi fejedelem jogköre. 49. l.

² Dósa E.: Erdélyhoni közjogtan. 95. l.

*Kelemen*¹ pap volt, akinek leánya férjhez menvén *albisi Barabás Györgyhöz*, ezután már a Barabások neve alatt folyt a nemesi adómentességért több, mint másfélszázadon át a nagy per.

E Barabás-féle telekről nem kellett a tulajdonosoknak adóznia, de az 1644-ben kötött egyezség értelmében csak az ügy eldőltség (1773). Kikötötte azonban a város, hogyha Barabás Péter [utódai az ügy mielőbbi bevégződését nem siettetik, joga legyen azt a városnak szorgalmazni.

Szötsi Istvánnak hosszasán húzódó pere, amint láttuk, eredménytelenül végződött, mert jöllehet a kir. tábla ítéletén kívül újabb ítélet az adózásra nem kötelezte, mégis élete végén ő, illetőleg vejei, kétségtelenül adóztak összes városi javairól.

Szötsi példája alapján *szotyori Szotyori István*, Kézdivásárhelynek volt főbírája, ép Szötsi halála idején az adómentesség miatt perbe keveredett a várossal. Azonban neki se sikerült elérnie célját, mert jöllehet a város közvetlen [szomszédságában fekvő *Kantafalvában*² lakott s kantai birtokairól, mint nemes embernek, nem kellett adóznia, mégis a főkormánysszék rendelkezése szerint: *egy es többi javairól és telkeiről, melyek városi területen fekszenek és az adózásra kötelezve vannak, polgári telken lakó más birtokos nemesek példájára a megillető módon fizetnie kell.*³

A nemes *Jancsó-család* kézdivásárhelyi ága, mely 1613-ban kapta nemességét *Báthory Gábortól*, valamint a nyugtói és más a városba beszármazott nemes Jancsók kísérletet se tettek a nemesi adómentesség elnyerésére. Annál kevésbbé tehették ezt, mert nemeslevelük ugyan minden adótól és köztehertől mentesítette őket, de ezen előjoguk használatát azon kitételtől tette függővé, hogyha kiváltságuk „a helység jussával nem ellenkezik.“ A városnak pedig előbb adott joga, kiváltsága volt, hogy mindenki a város terheit hordozni köteles.⁴

¹ A kézdivásárhelyi Hodor-család leszármazása közölve: Dr. Szádeczkk L. Székely oklt. V. k. 139. l.

² *Kantafalva Felső-Fejérvármegyében* feküdt. 1848-ban Kézdivásárhely városával teljesen egybeolvadt, de mint városrész ma is a Kanta nevet viseli.

³ De singulis reliquis facultatibus et fundis in territorio oppidano habitis et contributioni obnoxiiis ad instar aliorum in fundo civico possessorum nobilium competenter taxandum habebunt. (Városi levéltár: 1763. III. 21. k. eredeti *Buccow* és *br. Bruckenthal* S. aláírással.)

⁴ Sz. Bakk E.: Kézdivásárhely s az ottani Jancsó-családok tört. 88. l.

Eme kiváltságához a város minden időben szívéssen ragaszkodott s a legnagyobb eréllyel küzdött azok ellen, akik nemesi előjogaikat az ő rovására érvényesíteni akarták. *Amint az előbbi példából látható, bár egyesek hosszabb-rövidebb ideig megkísérelték a nem-adózást, mégse sikerült egyetlen nemesnek se a nemesi adómentességet elnyernie.*

A város azonban nemcsak a nemeseknek nem engedett adómentességet, hanem tovább ment, s még a ref. papokat, s azok özvegyeit és utódait is adózásra kényszerítette magánvagyonuk után.

Bethlen Gábor ugyan 1614-ben a háromszéki, azaz „a rikánbelöli kommunitás“ összes ref. és unitárius prédikátorainak és felségeiknek is, míg férjük nevét viselik, adómentességet engedélyezett. Ezt. I. és II. Rákóczi György is megerősítette. I. Rákóczi György a többek közt azon kikötéssel, hogy „a lelkészeknek és iskolamestereknek azon örökösei és maradékai, akik az egyházi szolgálatban atyjuk nyomdokait nem követik, más nemeseknek módja szerint jó lovakkal és fegyverekkel ellátva, a hazának s Nekünk és összes utódainknak szolgálatot tenni tartoznak és köteleztetnek.“¹

Igy a papok, mesterek és utódaik valóságos nemesekké lettek, felruházva a nemesség előjogaival. Kiváltságukat más kiváltságokkal együtt a Leopoldi Diploma 2. pontja is megerősítette.

Kézdivásárhely városa azonban hivatkozva arra, hogy a kézdivásárhelyi ref. egyházközség ki van véve az esperesi visitatio alól s közvetlenül az erdélyi ref. püspök alá van rendelve,² nem ismerte el a háromszéki papoknak adott kiváltságnak a városra is kiterjedő hatályát s különben is ragaszkodva Zsigmond királytól 1427-ben nyert kiváltságleveléhez, a Háromszékre vonatkozó rendelkezéseket vonakodott magára nézve kötelezőknek elismerni.

Igy hiába kísérelte meg Szabó Lőrinc ikafalvi prédikátor özvegye, beköltözvén kézdivásárhelyi jószágára, a papi adómentesség elnyerését, mert a főkormányszék 1747 nov. 23.-iki határozata nem volt kedvező ránézve: „*Pro hic et nunc in possessione jurisdictionis értetvén lenni a város, a terh viseléstől immunisnak nem tilttethetik a querulans asszony, intimáltatik mind azonáltal, hogy özvegy álla-*

¹ Péter Mózes: A rikánbelöli kommunitás ismertetése és rövid története. 30. l. (Bethlen Gábor, I. és II. Rákóczi György erd. fejedelmek kiváltságlevelé a rikánbelöli prot. egyházak lelkészei és iskolamesterei számára magyar fordításban közölve: u. o. 25—31. l.)

² E joga csak néhány évvel ezelőtt szűnt meg.

*pottya consideráltatván az igazság mellett irgalmasságot tselekedjék véle a város.*¹

Kézdivásárhely városa egy felterjesztésben még alaposabban megvilágította az eddigi gyakorlatot és bemutatta privilégiumait, mire a főkormányshék 1748 febr. 6.-án még határozottabb ítéletet hozott: „*A város privilégiumainak és eddig elé comprobált usussának nem praejudicálhatván, az instans özvegy praetendált immunitása meg nem ítélthetett, hanem recommendáltatik pro congrua erga etiam resolutiones caeo. regias, viduabus reflexione.*”²

E végleges ítélet alapján, mely hivatkozik az addigi gyakorlatra és a város kiváltságaira, özv. Szabó Lőrincné csak azt igényelhette, hogy özvegy állapota méltányosan és a kir. rendelkezéseknek megfelelően tekintetbe vétessék, *de a város közé adóznia kellett.*³

Egyszermind azt is mutatja ezen ítélet, hogy a főkormányshék magáévá tévén a kézdivásárhelyiek érvelését, „a rikanbelői kommunitás” kiváltságának Kézdivásárhelyre is kiterjedő érvényességét fentebbi ítéletében nem ismerte el.⁴

Eszerint nemcsak a városban lakó, vagy oda bebíró nemesek, hanem minden városi lakos kötelezve volt az adózásra és egyéb szolgáltatokra, mert „*papok, papnék és mesterek ab onere contributionis et servitzií nem exemptáltathatnak Kézdivásárhelyen.*”⁵

¹ Városi levéltár: 1747. XI. 23. k. *Deliberatum*.

² U. o. 1748. II. 6. k. *Memoralis* külzetén a főkormányshék *deliberatuma*. (Sz. Bakk E. i. m. 83. lapján azt mondja, hogy Kézdivásárhelyen a pap és diák házáról nem kellett adózni. Ez mindenesetre úgy értendő, hogy a pap és diák az egyházi vagyon után, mint haszonélvezők, nem adóztak, de mint ezen 17 évvel később, 1748. II. 6. kelt okmány igazolja, magánvagyonukra nem terjedt ki az immunitás.

³ „*Háromszék vármegye emlékönyve*” úgy látszik Sz. Bakk E. i. m. 29. lapján közölt szöveg alapján azt mondja: „1741 dec. 23.-án az ikafalvi papné is, ki Kézdivásárhelyre jött lakni, a köztelherviselésre ítéltetett, de kegy útján felmentetett.” Ellenkezőleg: hogy kegy útján fel nem mentetett, hanem az adózásra köteleztetett, éppen a fent közölt főkormányshéki ítélet mutatja. A város azonban utasított, hogy özvegy állapotát tekintetbe véve, méltányos elbánásban részesítse.

⁴ Péter Mózes: i. m. 6. l. szerint a kommunitás privilégiumai ellen „támadások később (1698 után) még nagyobb számmal fordulnak elő, de a kir. főkormányshék a belső rend privilégiumait mindannyiszor megerősítette.” Kézdivásárhelyre vonatkozólag látjuk, hogy a kommunitás privilégiumait a városéival szemben a főkormányshék nem erősítette meg, hivatkozva a város „eddig elé comprobált usussára.” Tehát, ha a rikanbelői kommunitáshoz tartozott is, annak kiváltságai nem voltak érvényesek Kézdivásárhelyen.

⁵ Városi levéltár: 1748. II. 6. k. eredeti külzetén.

Az itt felsorolt esetek és az ezekkel kapcsolatosan felmerülő régebbi példák alapján kitűnik, hogy *Kézdivásárhely városában adómentességet törvényes alapon senki sem élvezett és nem igényelhetett a város főbíráján kívül, míg az hivatalát viselte.*

Azonban, amint láttuk, a városnak sokszor nagy küzdelmébe, sok fáradságába és áldozatába került kiváltságainak sértetlen fenntartása, de csüggedés nélkül, székely szívóssággal harcolt s szembeszállt néha még a királyi rendelkezésekkel is törvényes jogának tudatában.

Sokszor maga a főkormányshék is kényszerült a kir. leiratokkal szemben a város által bebizonyított törvényes alapra helyezkedni.¹

Kézdivásárhely város eddigi viselkedése azt igazolja, hogy legértékesebb kiváltságának a közterhek rendi különbség nélkül való viselését tartotta. Akkoriban erre azt mondták, hogy kiváltságát a nemesség rovására érvényesítette, ma azt mondjuk, hogy *megvalósította a közteherviselést.* Akkor ez kiváltság volt, ma általános törvény.

E sikerében a fejlődés egy nagy gondolata rejlik, hisz biztosította, bár az akkori viszonyoknak megfelelően kiváltság alakjában, amit később a többi polgári jogokkal együtt csak véres forradalmak tettek törvénné Európa legtöbb országában. Keresztülvitte a maga kisebb körében az általános adózást épen akkor, mikor a legtöbb városban a legélesebb volt a nemesség és polgárság közti elkülönülés.

Sajátságos véletlene a sorsnak, hogy most, a XVIII. század közepe táján, mikor úgyszólván minden vonalon érvényt szerzett kiváltságainak, s mikor ezeknek zavartalan birtokában már eddig is erős kereskedelmét és virágzó iparát tovább fejleszthette volna, jött a székely határőrség felállítása, a katonai kormányzat, s ezzel a városnak századokkal előbb nyert, számtalanszor megerősített, hosszú küzdelmek árán érvényesített kiváltságai illuzóriussá váltak.

¹ Pld. 1752-ben a Szötsi-féle ügyben.

Tartalom.

	Lap.
Előszó	3
A székely nemességről	5—10
A városokban lakó nemesség helyzete	11—14
Kézdivásárhelyi Szőtsi István nemességi pere	15—29
A per második szakasza	30—39
A per harmadik szakasza	40—49
Szőtsi István családja	50—51
A nemesség és papság közteherviselése Kézdivásárhely városában	52—57

Nagyiklód 1916 jan. 10.

Méltóságos Uram!

Bár doktori értékesísemnek
egy példányát tiszteletem jeléül
küldtem Méltóságodnak, mégis
a küldött példányt, magában
a tőnyben megújuló nagy
jóakarattal, hálal köszönettel
vettem.

/.

Én a háború folyamán többször
is benutkoltam katonáulak, de a
távasszal hosszabb időre szabadta-
goltak s így vissakerülve Iklódra
igyekeztem legalább tudományos
téren valamit alkotni, ha már
katonáulak nem nagyon váltam
be.

A mostan beköszöntött újévvel ak-
oly nagyon várt békeú kivil min-
den jót kíván Mellesággal kívánva
mindig legkedveltebb tiszteletje:

Salay Gyula dr.